

dr Magdalena Błażek
Instytut Psychologii
Uniwersytet Gdański
Adres e-mail: psymb@ug.edu.pl

Gdańsk, dnia 30.05.2018r.

Autoreferat
dotyczący działalności naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej

1. Imię i nazwisko

Magdalena Błażek

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

2001 - doktor nauk humanistycznych w zakresie psychologii, Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański, rozprawa doktorska pt. *Właściwości planowania a skuteczność realizacji celów* napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Tadeusza Mądrzyckiego

1987 - magisterium w zakresie psychologii, Instytut Psychologii, Uniwersytet Gdański, praca magisterska pt. *Trafność i deformacje spostrzegania inteligencji własnej oraz innych osób* napisana pod kierunkiem prof. dr hab. Tadeusza Mądrzyckiego

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

1987-2000 - asystent w Zakładzie Psychologii Społecznej i Psychologii Osobowości

2000-2001 - st. wykładowca w Zakładzie Psychologii Społecznej i Psychologii Osobowości

2001-2005 - adiunkt w Zakładzie Psychologii Społecznej i Psychologii Osobowości Uniwersytetu Gdańskiego

2005- obecnie - adiunkt w Zakładzie Psychologii Osobowości i Psychologii Sądowej Uniwersytetu Gdańskiego

4. Inne miejsca zatrudnienia:

1991- 2016- psycholog, biegły Sądu Okręgowego w Gdańsku w Rodzinnym Ośrodku Diagnostyczno – Konsultacyjnym w Gdańsku (od 1 marca 2005 do 31 stycznia 2016- kierownik Rodzinnego Ośrodka Diagnostyczno- Konsultacyjnego w Gdańsku, od 1 stycznia 2016 noszącego nazwę Opiniodawczy Zespół Sądowych Specjalistów Sądu Okręgowego w Gdańsku)

2003 - 2010 - Uniwersytet SWPS, Wydział zamiejscowy w Sopocie, prowadzenie zajęć z Psychologii osobowości, Diagnozy psychologicznej, Patologii rodziny oraz seminarium magisterskiego

2008 – nadal - Gdański Uniwersytet Medyczny w Gdańsku, prowadzenie zajęć z zakresu funkcjonowania dzieci i dorosłych w kryzysie rodzinnym w ramach studiów podyplomowych Psychologia kliniczna

2012 - nadal - Gdański Uniwersytet Medyczny w Gdańsku, prowadzenie zajęć z zakresu psychologii osobowości na studiach podyplomowych z zakresu Arteterapii na podstawie umowy o dzieło

2017- nadal - Gdański Uniwersytet Medyczny w Gdańsku- prowadzenie zajęć z Psychologii różnic indywidualnych i Teorii osobowości na kierunku *Psychologia zdrowia*

5. Wskazanie osiągnięcia naukowego wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki

Jako główne osiągnięcie naukowe, zgodnie z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.) wskazuję cykl publikacji dotyczących funkcjonowania rodziny w sytuacji kryzysu rozwodowego. Przeprowadzone badania i analizy teoretyczne wzbogacają wiedzę psychologiczną w tym obszarze poprzez:

1. Analizę sytuacji rozwodowej jako procesu opisywanego w ramach autorskiego *Modelu Adaptacji do Rozwodu*, w którym wyróżnione zostały następujące etapy: osiągnięcie gotowości do rozstania, gotowości do podjęcia współpracy rodzicielskiej oraz gotowości do wejścia w nowe związki. Jest on wynikiem własnych badań empirycznych oraz twórczej syntezy istniejących modeli i badań odnoszących się do sytuacji rodziny w kryzysie.
2. Analizę funkcjonowania psychologicznego i rodzicielskiego w sytuacji rozwodowej.
3. Metody diagnozy psychologicznej dziecka umożliwiające pełniejszy dostęp do jego percepcji oraz emocjonalnego przeżywania przez nie sytuacji rozpadu rodziny.

A) Tytuł osiągnięcia:

Kryzys rozwodu - analiza psychologiczna funkcjonowania dorosłych i dzieci z uwzględnieniem diagnozy więzi rodzinnych

B) Lista publikacji składających się na osiągnięcie

- 1) Błażek, M., Kaźmierczak, M., Pastwa-Wojciechowska, B., Aleksandra Lewandowska-Walter, A. (2012). Funkcjonowanie kobiet i mężczyzn w sytuacji rozwodowej: analiza psychologiczna, *Polskie Forum Psychologiczne*, T. 17, nr 1, s. 62-78, p-ISSN:1642-1043
- 2) Lewandowska-Walter, A., Błażek, M., Bruski, W. (2013). *Diagnoza więzi rodzinnych dzieci i młodzieży*. Gdańsk: Pracownia Testów Psychologicznych i Pedagogicznych ISBN: 978-83-61965-05-3
- 3) Błażek, M. (2014). Rozwód jako sytuacja kryzysowa w rodzinie. W: *Psychologia rodziny* red. nauk. Iwona Janicka, Hanna Liberska, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 459-481, ISBN: 978-83-01-18002-7
- 4) Błażek, M. (2015). Funkcjonowanie psychologiczne rozwodzących się rodziców a ich postawy rodzicielskie. *Polskie Forum Psychologiczne*, T. 20, nr 3, s. 342-357 p-ISSN: 1642-1043
- 5) Błażek, M. Lewandowska-Walter, A. (2016). Diagnoza więzi uczuciowych w opiniowaniu sądowym w sprawach rodzinnych. W: *Standardy opiniowania psychologicznego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych* pod red. naukową A. Czeredereckiej, Kraków, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, s. 213-239, ISBN 978-83-87425-39-5
- 6) Lewandowska-Walter, A., Błażek, M. (2016). *Test Relacji Rodzinnych*. Pracownia Testów Psychologicznych i Pedagogicznych, Gdańsk
- 7) Błażek, M. (2016). Parental attitudes and parentification of children in families with limited parental care competencies. *Polish Journal of Applied Psychology*, 14(3), 93-108
- 8) Błażek, M., Lewandowska-Walter, A. (2017). *Rozwód jako proces. Perspektywa dorosłych i dzieci*. Warszawa Difin, ISBN 978-83-8085-534-2
- 9) Błażek, M., Lewandowska-Walter, A. (2017). Rozwód w rodzinie. Perspektywa rodzica i dziecka. *Studia Humanistica Gedanensia*, tom 5, 58-88, ISBN 83-910605-5-1

Omówienie celu naukowego prowadzonych badań i analiz

Problematykę rodzinną podejmuję w badaniach empirycznych, opracowaniach teoretycznych oraz konstruując metody diagnostyczne w kontekście opiniowania psychologicznego. Przez 25 lat mojej pracy zawodowej jako psychologa opiniującego na rzecz wymiaru sprawiedliwości wydałam około dwa tysiące opinii, w tym kilkaset dotyczących sytuacji rozwodu oraz około 1000 w sprawach związanych z realizacją władzy rodzicielskiej, często w kontekście okołorozwodowym. Opiniowanie w skomplikowanych sprawach rodzinnych stawia przed psychologiem wysokie wymagania w zakresie wiedzy w różnych obszarach psychologii (psychologia kliniczna, psychologia rozwojowa, wiedza o systemach rodzinnych, psychologia procesów poznawczych, psychologia emocji i motywacji). Wymaga także wiedzy z obszaru diagnozy psychologicznej, metodologii badań psychologicznych oraz kompetencji jej aplikowania do konkretnych sytuacji i osób, które są ich podmiotami. Problematyka ta wydaje się również bardzo ważna ze społecznego punktu widzenia. Analiza statystyk nie tylko spraw rozwodowych, ale także postępowań opiekuńczych będących nierzadko konsekwencją utrzymujących się trudności relacyjnych, komunikacyjnych i życiowych osób uwikłanych w rozpad relacji ujawnia, że problem ma istotne znaczenie ogólnospołeczne. Jego skutki mają nie tylko bezpośredni, ale również długoterminowy i przynajmniej czasowo, negatywny wpływ na wszystkich członków rodziny oraz rodzinę jako system relacji. Wydaje się zatem istotne zwrócenie uwagi na te kwestie, których znaczenie jest kluczowe dla, mimo przejściowych negatywnych konsekwencji, pozytywnego rozwiązania kryzysu rodzinnego tak, aby wszyscy członkowie rodziny zachowali zdolności adaptacyjne i rozwojowe we wszystkich obszarach życia. Celem prac składających się na osiągnięcie była: szeroka analiza sytuacji rozwodowej wraz z autorską propozycją *Modelu Adaptacji do Rozwodu* pogłębiona badaniami empirycznymi prowadzonymi w trakcie trwania procedur rozwodowych oraz opiekuńczych w następstwie rozwodu (czy rozstania rodziców) oraz poszerzenie warsztatu diagnostycznego psychologów o metody dające możliwość oceny relacji i więzi rodzinnych.

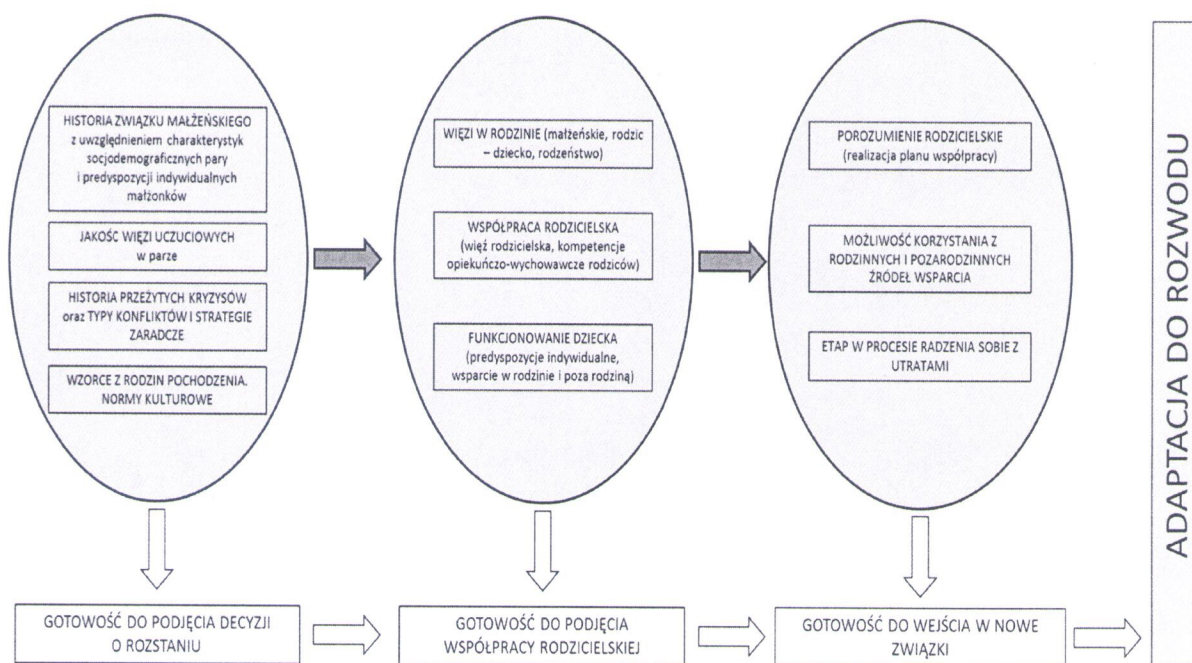
1. Sytuacja rozwodowa – Model Adaptacji do Rozwodu

Rozstawanie się małżonków jest długim procesem wymagającym dużej aktywizacji zasobów emocjonalnych, poznawczych i organizacyjnych oraz poradzenia sobie z konfliktami wewnętrznymi oraz relacyjnymi. Proces ten trwa długo, a poszczególne jego etapy opisać można w sensie formalnym jako fazę przedrozwodową, fazę rozwodu formalnego i fazę

porozwodową (por. Błażek, Lewandowska-Walter, 2017, Rozwód w rodzinie. Perspektywa rodzica i dziecka. *Studia Humanistica Gedanensia*, tom 5, 58-88). W monografii *Rozwód jako proces. Perspektywa dorosłych i dzieci* napisanej wspólnie z dr Aleksandrą Lewandowską - Walter, wydanej w listopadzie 2017 roku przez wydawnictwo Difin z Warszawy, proponujemy autorski *Model Adaptacji do Rozvodu* składający się z trzech etapów: osiągnięcia gotowości do rozstania, gotowości do podjęcia współpracy rodzicielskiej oraz gotowości do wejścia w nowe związki. W tej publikacji podjęliśmy się analizy sytuacji rozwodowej z perspektywy rodziców oraz dzieci integrując wiedzę naukową oraz kliniczną i diagnostyczną w taki sposób, aby mogła ona służyć nie tylko profesjonalistom, ale również osobom rozwodzącym się i innym zainteresowanym prezentowaną problematyką. Aplikacyjny charakter monografii wydaje się istotny ze względu na możliwość stworzenia łączności między wiedzą ściśle naukową a praktyką psychologiczną, a także ze względu na możliwość jej szerzenia wśród osób doświadczających kryzysu rodzinnego. Monografia składa się z piętnastu rozdziałów, które odnoszą się do trzech etapów procesu rozwodowego, z których każdy związany jest z osiągnięciem stanu psychologicznej gotowości. W kolejnych rozdziałach książki analizujemy czynniki sprzyjające powodzeniu związków (rozdział I), dynamikę relacji małżeńskich (rozdział II), przyczyny rozwodów (rozdział III), przebieg konfliktów małżeńskich (rozdział IV) i transgeneracyjny przekaz rozwodu (rozdział V) oraz fazy procesu rozstawania się małżonków (rozdział VI). W kolejnych pięciu rozdziałach książki poruszamy następujące tematy: konsekwencje rozstania rodziców dla dziecka (rozdział VII), czynniki chroniące dziecko w sytuacji rozpadu rodziny (rozdział VIII), uwarunkowania współpracy rodzicielskiej (rozdział IX), konsekwencje rozłąki dziecka z rodzicem (rozdział X) oraz znaczenie porozumienia rodzicielskiego dla dziecka (rozdział XI). Rozdział XII poświęcony został zagadnieniu współrodzicielstwa wymagającego przekształcenia relacji, w tym analizie pieczy (opieki) naprzemiennej, która stała się ważnym tematem w rozstrzygnięciach rozwodowych i której coraz częściej domagają się rodzice. Wyrazem braku gotowości lub przeszkodą w drodze do wspólnego wypełniania roli rodzicielskiej po rozwodzie są opisywane w rozdziale XIII zachowania rodzica – stróża. W rozdziale XIV rozpatrujemy zagadnienie wsparcia uzyskiwanego od bliskich (dziadków i rodzeństwa) oraz specjalistów w procesie radzenia sobie przez dzieci z rozpadem rodziny, a w XV zajęliśmy się radzeniem sobie z żalem po wielu stratach, który doświadczają członkowie rodziny po rozpadzie.

W przywołanej publikacji zaproponowałyśmy psychologiczny *Model Adaptacji do Rozvodu* w sytuacji rodziny posiadającej dzieci (po wyłączeniu drugiego stadium może on również pozwalać na analizę sytuacji psychologicznej rozstającej się bezdzietnej pary).

MODEL ADAPTACJI DO ROZWODU

Etap I Gotowość do rozstania

W osiągnięciu gotowości do rozstania istotną rolę odgrywa poradzenie sobie z emocjami wynikającymi z oceny związku, które mają często charakter negatywnych generalizacji utrudniających względnie obiektywne spojrzenie na sytuację całej rodziny i, co najważniejsze, uwzględnienie perspektywy dzieci. Negatywne generalizacje stanowią przeszkodę w pełnym zrozumieniu i dokonaniu racjonalnej oceny zachowań zarówno własnych, jak i partnera, a w konsekwencji istotnie utrudniają porozumienie małżonków

przyczyniając się do eskalacji istniejących konfliktów i generując nowe. Kolejnym ważnym czynnikiem na tym etapie jest pogodzenie się z brakiem perspektyw dla relacji małżeńskiej, a zatem „pogrzebanie” w pewnym sensie wspólnych celów, obrazu Ja zawierającego ważną, w okresie wspólnego życia, kategorię *my*, emocjonalne oddzielenie się od współmałżonka jako aktywnego uczestnika relacji intymnej i ukształtowanie nowego obrazu siebie, małżonka i wzajemnych relacji. W konsekwencji zachodzi ważny proces uświadomienia sobie tego, jakie skutki rozwód przyniesie całej rodzinie i jak zmieni się dynamika jej funkcjonowania. W procesie tym istotną rolę odgrywa wiele czynników, takich jak faza, w jakiej znajduje się rozpadający się związek, stan emocjonalny obojga małżonków, zdolność obojga do komunikowania się, charakter konfliktów, ich przyczyny i nasilenie, czy wyniesione z rodziny wzorce funkcjonowania w relacjach.

Jedną z kluczowych kwestii jest opisywana w książce, rozbieżność fazy rozpadu relacji małżonków. Niezmiernie rzadko spotyka się pary, które znajdują się w tym samym, w sensie emocjonalnym, etapie rozstania. Zwykle jedno z nich, osiągnęło już pewien poziom wewnętrznej zgody na rozstanie, podczas gdy drugie, znajduje się w początkowej fazie procesu. Niezależnie jednak od tego, rozwodzący się dorośli przeżywają w pierwszej fazie (osiąganie gotowości do rozstania) uczucia niepewności, zagubienia, pustki wewnętrznej, smutku i żalu, złości i gniewu. Zmagają się z narastającym poczuciem porażki życiowej i na tym etapie często doświadczają trudności decyzyjnych związanych z jednej strony, z chęcią uwolnienia się od nie dającej satysfakcji relacji, dla której nie widzą przyszłości, a z drugiej, z niepewności co do przyszłości po ewentualnym rozwodzie. Na tym etapie istotną rolę odgrywają także czynniki związane ze społeczną percepcją rozwodu, a dokładniej z jego coraz większą akceptacją jako sposobu rozwiązania niekorzystnej sytuacji w związku. Akceptacja ta przyczynia się co prawda do zmniejszenia przeżywanego stresu na poziomie społecznym, w relacjach z innymi ludźmi, także z bliską rodziną, z drugiej czyniąc takie rozwiązanie bardziej dostępnym, prowadząc jednocześnie w wielu sytuacjach do zaniechania starań o związek na etapie, na którym własne zaangażowanie, pomoc terapeutyczna czy konsultacyjna byłyby rozwiązaniem adekwatnym i pomogły scalić małżeństwo. Sytuacja ta sprawia, że małżonkowie stają przed obliczem Temidy często nieprzygotowani intelektualnie i emocjonalnie do rozstania, a dojrzewanie do ostatecznej decyzji odbywa się w atmosferze walki sądowej. W konsekwencji stają się przeciwnikami w walce, czego konsekwencje ponosi cała rodzina przez długie lata.

Osiągnięcie gotowości do rozstania kończy się decyzją o psychologicznym opuszczeniu związku, która wiąże się z pogodzeniem się z faktem zakończenia relacji i braku dla niej przyszłości. Gotowość do rozstania nie jest przy tym tożsama z momentem złożenia pozwu rozwodowego, a proces formalny może toczyć się równolegle z osiąganiem emocjonalnego, poznawczego i ogólnozyciowego stanu gotowości do uznania związku za zakończony. Ważne zagadnienia związane z osiąganiem gotowości do rozstania omówione zostały w monografii w rozdziałach od I do VI.

Czynniki mające istotny wpływ na osiąganie gotowości do rozstania zaliczyliśmy do kilku głównych kategorii:

Historia związku małżeńskiego z uwzględnieniem charakterystyki socjodemograficznej pary i predyspozycji indywidualnych małżonków. W ramach tego czynnika w literaturze psychologicznej (por. Finn, Harvey, 2007) rozpatruje się kwestie związane z wiekiem małżonków, ich wykształceniem (w społeczeństwach wielokulturowych również rasą) czy wyznaniem religijnym. Bierze się również pod uwagę zdarzenia o charakterze obiektywnym mające wpływ na życie małżonków, takie jak zmiany w rodzinie pochodzenia, zmiany zatrudnienia, dochodów rodziny, miejsca zamieszkania itp. Wszystkie one stanowią wyzwania, z którymi zmierzyć się musi cała rodzina, a pozytywne rozwiązanie kryzysów pojawiających się w następstwie tych zmian stanowi czynnik wzmacniający więź między małżonkami oraz ich zaangażowanie w związek. Karney i Bradbury (1995) proponując zintegrowany model czynników odpowiedzialnych za stabilność/niestabilność relacji, wskazują na ważność czynników stresogennych w formowaniu jakości relacji małżeńskiej. W ramach tego modelu czynniki stresogenne oraz indywidualne właściwości osobowościowe każdego z małżonków wpływają na jakość relacji małżeńskiej poprzez procesy adaptacyjne, a z kolei jakość relacji zwrótnie kształtuje zdolności adaptacyjne. Konsekwencją jest stabilność związku. Model ten uzyskał empiryczną weryfikację (por. Cohan i Bradbury, 1997).

Analiza przebiegu związków rozwodzących się małżonków wskazuje na istotne znaczenie dwóch czynników: nawarstwienia się wymagających dużego wysiłku sytuacji stresogennych oraz strategii ich rozwiązywania, ze szczególnym uwzględnieniem indywidualnego sposobu reagowania na nie. Liczba zmian, przez które zmuszeni są przejść małżonkowie wyczerpuje zasoby psychologiczne i przyczynić się może do obniżenia jakości więzi, braku otwartej komunikacji w związku, a w konsekwencji stanowi czynnik ryzyka rozpadu relacji. Najbardziej aktywnym uczestnikiem procesu, mającym największą kontrolę nad sytuacją, ale

jednocześnie osobą najbardziej obciążoną odpowiedzialnością za rozwód jest powód (osoba składająca pozew) winny rozpadowi. Najbardziej charakterystycznym sposobem konstruowania historii małżeństwa w tej grupie jest poszukiwanie czynników odpowiedzialnych za uruchomienie zachowań, które doprowadziły do rozpadu związku. Spośród często wymienianych są takie, jak niemożność zaspokojenia w małżeństwie własnych potrzeb, brak miłości, zaniedbania ze strony partnera, brak wspólnoty celów, rozbieżności światopoglądowe itp. Drugą grupę stanowią osoby składające pozwy, które czynią to w poczuciu dotkliwej krzywdy. W tej sytuacji często znajdują się małżonkowie, którzy albo osiągnęli granice tolerancji dla zachowań współmałżonka (np. w sytuacji przemocy) albo podejmują decyzję pod wpływem zdarzeń nagłych (np. zdrada). Taka sytuacja sprawia, że są to często osoby z dużą determinacją dążące do udowodnienia winy współmałżonka, przeżywające bardzo silne emocje. Narracje konstruowane przez takie osoby są wypełnione bólem, złością, a także często chęcią zemsty. Następstwa takiego sposobu przeżywania tej sytuacji wiążą się z bardzo negatywnymi konsekwencjami dla relacji z dziećmi oraz kształtowania ich obrazu świata i relacji między ludźmi, szczególnie w odniesieniu do intymnych, bliskich związków. Strona pozwana będąca osobą odpowiedzialną za rozpad związku znajduje się w sytuacji podwójnie trudnej - z jednej strony jest świadoma, że swoim postępowaniem doprowadziła do sytuacji rozpadu, co często skutkuje przeżywaniem poczucia winy i dużego dyskomfortu, a z drugiej będąc pozwanym zostaje niejako zmuszona do obrony. Takie osoby doznają sprzecznych uczuć, momentami skłonne są do daleko idących kompromisów, a następnie, gdy małżonek zaczyna wykorzystywać swoją psychologiczną przewagę usztywniają się i okopują pasywnie albo aktywnie przeciwstawiają. Strona pozwana skrzywdzona to osoba, która nie ma w zasadzie żadnej realnej kontroli nad sytuacją, w której się znajduje. Często nie godzi się na rozwód, podejmując liczne działania, aby przeciwstawić się procedurze. W tej grupie spotykamy też ludzi, którzy reagują silnie psychosomatycznie na sytuację zarówno doznanej krzywdy, jak i na sam proces. Nierzadkie są reakcje wyczerpania walką i pozostawienia spraw własnemu biegowi albo zachowania bierno – agresywne.

Analizę funkcjonowania psychologicznego rozstających się małżonków podjęłam wraz z zespołem w artykule *Funkcjonowanie kobiet i mężczyzn w sytuacji rozwodowej – analiza psychologiczna* (*Polskie Forum Psychologiczne*, 2012, 1, 62-78). Badanie objęło 120 rozwodzących się par. Pary te zostały poproszone o wypełnienie *Karty Informacyjnej* autorstwa prof. Mieczysława Plopy, a psychologowie kliniczni na podstawie zgromadzonego

materiału z wywiadu, obserwacji i analizy akt sądowych dokonywali oceny funkcjonowania psychologicznego małżonków w zakresie: *sztwności myślenia* (czyli braku zdolności do stosowania innych schematów i planów działania niż dobrze wyuczone mimo ich braku adekwatności do zmienionej sytuacji), *utruty kontroli* (czyli osłabienia mechanizmów samoregulacyjnych), *samooceny* (stosunek do samego siebie i poczucie posiadania wartościowych atrybutów), *samotności* (poczucie braku satysfakcjonujących związków z innymi) i *decyzyjności* (poczucie posiadania realnego wpływu i prawa do dokonywania wyborów). W badanej próbie występuje zgodna z ogólnościowymi trendami tendencja kobiet do inicjowania procesu rozwodowego (częściej są stroną powodową). Wyniki ujawniły także, że im krócej trwa związek, tym niższa jest jego ocena zarówno w grupie kobiet, jak i mężczyzn. Analizie poddałam także związek między subiektywną oceną jakości związku własnych rodziców a oceną relacji małżeńskiej. Kwestia ta mieści się w obszarze zagadnienia związanego z transmisją wzorców relacyjnych prowadzących do większej częstotliwości występowania rozwodów wśród osób, które w rodzinie pochodzenia doświadczyły takiej sytuacji. Zagadnienie to zostało szeroko omówione w rozdziale V monografii *Rozwód jako proces. Perspektywa dorosłych i dzieci*. Na podstawie dostępnych wyników badań psychologicznych można stwierdzić, że rozwód rodziców jest istotnym czynnikiem ryzyka kryzysu w związku dorosłych dzieci. W badaniu przedstawionym w artykule uzyskaliśmy wynik świadczący o istotnie niższej ocenie jakości związku zarówno rodziców, jak i własnego w grupie kobiet, co może być wynikiem zarówno większego wpływu rodziny pochodzenia na oceny kobiet w sytuacji rozwodowej, jak i wynikać z faktu, że mężczyzna będący zwykle stroną pozwaną w procesie (a więc osobą znajdującą się w sytuacji zaskoczenia procesem, często obronnie na nią reagującą) nie dokonał jeszcze głębokiej analizy własnej sytuacji życiowej. Niezależnie jednak od etapu/stadium radzenia sobie z kryzysem rozwodu, na jakim znajduje się dana osoba, wyniki choćby metaanalizy dokonanej przez Amato i DeBoer (2001) wskazują, że siła przekazu międzypokoleniowego dotycząca rozwodu jako sposobu radzenia sobie z kryzysem w związku jest znaczna. Bumpass i współpracownicy (1991) wskazują dla przykładu, że ryzyko rozpadu w związku córki wzrasta do 70% wówczas, gdy jej rodzice rozstali się, a Amato (1996) podkreśla, że ryzyko rozwodu wzrasta nawet do 89% wówczas, gdy rodzice obojga partnerów w ten sposób zakończyli swój związek. Powstaje zatem pytanie, czy podobny wpływ ma niska jakość związku rodziców, a więc obserwowanie przez dziecko konfliktów otwartych (zewnątrznie ujawnianych) i cichych (ukrytych i stwarzających atmosferę emocjonalnego zagrożenia) oraz postrzeganie własnych rodziców jako nieszczęśliwych w relacji małżeńskiej. Takie doświadczenie (wskazuje na to również własna

praca diagnostyczna z osobami rozwodzającymi się) istotnie wpływa na zwiększoną gotowość do zakończenia mało satysfakcjonującej relacji bez autentycznych prób jej naprawy, z obawy przed trwaniem w związku obniżającym jakość życia, a także do postrzegania trudności w większym stopniu jako poważnych sytuacji kryzysowych niż problemów, które można rozwiązać. Czynnikiem odgrywającym istotną rolę w tym procesie jest deficyt umiejętności interpersonalnych (por. m.in. Amato, Rogers, 1997; Ryś, 1994; Plopa, 2008). Rozstający się małżonkowie, w porównaniu z tymi, którzy pozostają razem, prezentują słabsze umiejętności komunikacyjne, są mniej uważni i mniej chętni do ujawniania swoich przeżyć, myśli i emocji przed partnerem, a ton emocjonalny ich kontaktu jest bardziej negatywny. Przejawiają także większy krytycyzm wobec współmałżonka, reagują obronnie nawet w mało znaczących kwestiach i podejmują mniej konstruktywnych działań mogących prowadzić do rozwiązania problemów. Niska ocena jakości związku rodziców wskazuje także na to, że w procesie rozwoju osoba doświadczająca takiej ich relacji miała mniej możliwości obserwowania pozytywnych zachowań relacyjnych, takich jak okazywanie sobie nawzajem wsparcia, szukanie kompromisów oraz ugodowe rozwiązywanie konfliktów. Jak wykazały badania (por. Caspi, Elder, 1988), osoby kształtujące własne kompetencje relacyjne w domach charakteryzujących się niską jakością związku rodziców, we własnych relacjach intymnych przejawiają mniej troski o uczucia partnera, a ten czynnik istotnie negatywnie wpływa na ocenę jakości małżeństwa. Prezentują natomiast więcej zachowań utrudniających prawidłowe funkcjonowanie w relacji intymnej, takich jak nadmierny krytycyzm czy łatwość okazywania złości i niezadowolenia (por. Amato, 1996). Istotnym czynnikiem wpływającym na percepcję małżeństwa jest przekonanie o jego trwałości/nietrwałości. Rozwód w rodzinie pochodzenia, ale także wieloletnie narażenie na niską jakość relacji rodziców prowadzi do wniosku, że utrzymywanie relacji, w której pojawiają się trudności jest czynnikiem uniemożliwiającym szczęśliwe życie.

W badaniu zaprezentowanym w przywołanej wyżej publikacji (Błażek i in., 2015) Funkcjonowanie kobiet i mężczyzn w sytuacji rozwodowej – analiza psychologiczna) analiza subiektywnej percepcji winy za rozpad związku ujawniła, iż kobiety przejawiają tendencję do większego obciążania winą partnera, podczas gdy mężczyźni mają większą gotowość do przyjmowania odpowiedzialności za rozpad małżeństwa. Taka percepcja znajduje odzwierciedlenie w orzecznictwie sądowym, gdzie systematycznie, jeśli orzekana jest wina, to jest to częściej wina mężczyzny niż kobiety. Uzyskałam wraz z zespołem także wynik wskazujący na to, że w grupie kobiet im większa jest rozbieżność między oceną własnej odpowiedzialności (winy) a oceną odpowiedzialności partnera, tym niższa ocena jakości

relacji. W grupie mężczyzn z kolei wyższej ocenie jakości relacji z żoną towarzyszy większa tendencja do przyjmowania odpowiedzialności za rozpad. Wyniki badania ujawniły również istotne statystycznie różnice między kobietami a mężczyznami w reagowaniu emocjonalnym i poznawczym na rozwód. Okazało się, że sposób reagowania kobiet charakteryzuje w większym stopniu poczucie osamotnienia oraz wyższe usztywnienie myślenia. U mężczyzn natomiast wyższe jest poczucie utraty kontroli nad sytuacją i obniżona jest samoocena.

Jakość więzi uczuciowych w parze. Znaczenie tego czynnika w osiągnięciu gotowości do rozstania jest bardzo złożone. Można je analizować z perspektywy różnych modeli psychologicznych. Do klasyki myśli psychologicznej zalicza się model Levingera (1979, 1980), który opisuje czynniki warunkujące trwałość związku, takie jak: atrakcyjność relacji, różnorodne bariery hamujące decyzję opuszczenia go (np. światopoglądowe, rodzinne) oraz obecność alternatyw (możliwość stworzenia innej relacji bądź zmiany stylu życia). Tworzą one obraz ogólnej siły więzi łączącej małżonków w różnych obszarach. Na czynnik pierwszy składają się charakterystyki relacji, które szeroko zostały ujęte w modelu jakości związku małżeńskiego prof. Jana Rostowskiego (1987). Rostowski opiera swój model na następujących wymiarach: miłość, więź emocjonalna, intymność, podobieństwo zachowania, pożycie seksualne, stosunek do dzieci. W sytuacji rozpadu relacji następuje stopniowy zanik bliskości zarówno w odniesieniu do siły łączącej małżonków więzi, jak i w jej przejawach, czyli w procesie komunikacji, dzielenia się, zaangażowania czy więzi seksualnej. Małżonkowie stopniowo oddalają się od siebie i jak wskazują na to modele rozwodu (rozstania) opisane w monografii (rozdział VI), przechodzą od fazy wewnętrznej (przeżyć związanych z rozstaniem) do fazy publicznej (otwartego komunikowania innym osobom, że związek się zakończył). Istotną rolę odgrywają w tym procesie także bariery światopoglądowe, związane z religijnością, transmisją rodzinnych wzorów nieuwzględniających dopuszczalności rozwodu, przekonań na temat małżeństwa i negatywnego wpływu rozwodu na dzieci itp. Chociaż obserwuje się ogólny wzrost akceptacji społecznej wobec takiego rozwiązania (rozwód), to nadal dla wielu małżonków proces ten jest trudny nie tylko emocjonalnie, ale również dlatego, że burzy porządek świata i narusza fundamentalne przekonania. Obecność alternatyw, czyli możliwość ułożenia sobie życia z kimś innym lub w inny sposób, stanowi we współczesnym świecie czynnik o narastającej częstotliwości. Małżonkowie podejmując decyzję o rozstaniu pozostają nierzadko w nowych związkach (skala tego zjawiska jest bardzo trudna do oceny z uwagi na częste ukrywanie innej relacji do czasu uzyskania formalnego rozwodu). Sytuacja ta przyspiesza proces

decyzyjny wpływając z jednej strony, na silną determinację w procesie rozwodu, z drugiej pozostawiając małżonków nieprzygotowanych do niego, w sensie emocjonalnym.

Historia przeżytych kryzysów oraz typy konfliktów i strategie zaradcze. Niewątpliwie zagrożenie rozpadem relacji wzrasta, gdy małżonkowie w czasie trwania związku doświadczali wielokrotnie konfliktów i kryzysów w relacji. Istotniejszy od ich ilości jest sposób ich rozwiązywania. Analiza retrospektywna ujawnia u rozstających się par nieprawidłowe wzorce reagowania na konflikt i niskie kompetencje ich efektywnego rozwiązywania. Wile (1993) dzieli te strategie trzy grupy: 1) wycofywanie się z sytuacji konfliktowej przez oboje partnerów, 2) obustronne oskarżanie się i inne zachowania będące wyrazem złości i sposobem na rozładowanie napięcia emocjonalnego, 3) pozostawanie w stanie polaryzacji, kiedy partner bardziej aktywny, wysuwa żądania, a bierny reaguje wycofaniem z konfliktu. Prowadzą one do eskalacji konfliktu, uniemożliwiając komunikowanie i zaspokajanie potrzeb oraz przyczyniając się do stłumienia emocji. W efekcie nierozwiązane konflikty nie tylko nie przybliżają małżonków do rozwiązania realnego problemu, ale przyczyniają się do narastającego poczucia bezradności, braku nadziei na kontynuację relacji i znacząco obniżają jakość związku. Sytuacja ta prowadzi często do pojawienia się zachowań agresywnych w związku burzących poczucie bezpieczeństwa lub poczucie własnej wartości małżonków (por. Carroll, 2010). W parach zmierzających ku rozwodowi lub w czasie jego trwania często występują obie formy zachowań agresywnych w relacji stając się stałym wzorcem funkcjonowania wiążącym się z pogorszeniem jakości związku i obniżeniem poczucia stabilizacji życiowej. Wzrasta także liczba zachowań opisywanych w modelu Baxter i Montgomery (1996) jako strategie społeczne, w następstwie czego pojawiają się dodatkowe czynniki utrudniające wyjście z kryzysu, a percepcja małżonka staje się coraz bardziej negatywna. Z perspektywy zarówno teoretycznej, jak i aplikacyjnej modelem użytecznym w zrozumieniu sytuacji psychologicznej małżonków w przebiegu konfliktu jest zaproponowany przez Rusbult (por. Rusbult i Zembrodt, 1983; Rusbult, Johnson, Morrow, 1986) model strategii rozwiązywania konfliktów w bliskich związkach w oparciu o reakcje na konflikt opisane na dwóch wymiarach: *konstruktywność* vs *destruktywność* i *aktywność* vs *bierność*. Strategie konstruktywne zmierzają do utrzymania związku, destrukcyjne natomiast osłabiają relacje. Aktywność oznacza podejmowanie działań mających na celu zmianę niesatysfakcjonującej sytuacji, podczas gdy bierność wiąże się z brakiem działań bezpośrednio ukierunkowanych na zmianę. Połączenie wymiarów pozwoliło na opisanie czterech rodzajów strategii:

- dialog - aktywna i konstruktywna; omówienie problemów i próba ich rozwiązania,
- lojalność - pasywna i konstruktywna; oczekiwanie na to, że sprawy się ułożą,
- zaniedbanie - pasywna i destrukcyjna; wycofywanie się z relacji, któremu często towarzyszy otwarcie się na inne alternatywne związki,
- wyjście - aktywna i destrukcyjna; opuszczenie związku.

Doświadczenia w pracy z rozwodzącymi się parami pozwalają na stwierdzenie, że pary te przechodzą zwykle od *Dialogu* do *Wyjścia* (w sytuacji działania czynnika zewnętrznego o burzącym związek charakterze, np. zdrada) lub od *Lojalności* do *Zaniedbania* (w sytuacji powolnego zanikania więzi w związku, spadku intymności, narastania niezadowolenia itp.). W przypadku par, które są zmotywowane do zmiany w swojej relacji w wyniku oddziaływań terapeutycznych możliwe jest przejście od *Lojalności* do *Dialogu*. Mediacja i/lub terapia umożliwi natomiast powrót do *Dialogu* par, które rozstawały się szybko i pod wpływem impulsu, przy czym może ona przynieść rozwiązanie w postaci rekonstrukcji związku lub dialogu służącego porozumieniu rozwodowemu i rodzicielskiemu.

Wzorce z rodzin pochodzenia, normy kulturowe. Czynniki wynikające z przekazu transgeneracyjnego oraz uwarunkowań kulturowych pozostają w znacznej mierze poza świadomością rozstających się małżonków, gdyż internalizacja tych wzorów zachodzi od początku życia jednostki, szczególnie silnie w okresie wczesnego dzieciństwa. Mają one istotne znaczenie w procesie kształtowania postawy prorozwodowej lub antyrozwodowej. Wyniki badań psychologicznych podejmujących temat transgeneracyjnego wzorca rozwodu doprowadziły do pojawienia się pojęcia międzygeneracyjnej transmisji rozwodu/niestabilności małżeństwa (ang. *intergenerational transmission of divorce/marital instability*, por. Whitton, Rhoades, Stanley, Markman, 2008) lub „błędnego cyklu rozwodu” (ang. *divorce cycle*, por. Wolfinger, 2005), co, jak wynika z badań (por. Wolfinger, 2002) przyczynia się do powstania homogamii struktury rodzinnej, czyli wiązania się dzieci osób rozwiedzionych w pary, co wzmacnia siłę transgeneracyjnego przekazu. Obserwuje się jednak osłabienie siły tego przekazu z uwagi na „upowszechnienie” się rozwodu, a co za tym idzie zmniejszenie emocjonalnych konsekwencji głównie w odniesieniu do przeżyć związanych ze wstydem społecznym, poczuciem odmierności w stosunku do rówieśników itp. Zjawisko to stało się w ciągu ostatnich dziesięciu lat wyraźnie obserwowalne także w badaniach klinicznych rodzin w sytuacji rozwodowej.

Odnosząc się do kwestii wzorców rodzinnych zwrócić należy uwagę na transmisję: 1) umiejętności interpersonalnych, 2) wzorców zobowiązań w małżeństwie, 3) nieświadomych umów małżeńskich wynikających z niezaspokojonych w dzieciństwie potrzeb i 4) przekonań dotyczących siebie, innych i pozostawania w relacji. Dzieci rozwiedzionych rodziców mają większe trudności z budowaniem opartych na zaufaniu, intymnych relacji w życiu dorosłym. Ich funkcjonowanie w związkach często charakteryzuje obecność konfliktowej regulacji, trudności w komunikacji czy mniejsza dbałość o związek. Charakteryzują się mniejszą wiarą w związki i mają bardziej negatywne na ich temat przekonania. W konsekwencji maleje zdolność do podejmowania długoterminowego zobowiązania oraz przekonanie o jego autentycznej ważności. Często spotykanymi wśród rozstających się par wzorami zachowania są zmiana percepcji cech współmałżonka w taki sposób, że to, co wcześniej wydawało się zaletą staje się wadą oraz tendencja do automatycznego, albo raczej bezrefleksyjnego komunikowania się w związku przez pryzmat zranień doznanych w dzieciństwie, przede wszystkim w relacjach z rodzicami. Istotną rolę odgrywają wzorce zachowań w konflikcie wyniesione z domu rodzinnego, a w odniesieniu do nich różnice między małżonkami istotnie przyczyniać się mogą do narastania braku satysfakcji w relacji i narastania poczucia zagrożenia dla związku, co samo z siebie stanowi czynnik ryzyka rozpadu relacji.

Etap II- Gotowość do podjęcia współpracy rodzicielskiej

Druga faza powinna zakończyć się wypracowaniem wewnętrznej *gotowości do podjęcia współpracy rodzicielskiej* przez rodziców, a jej powodzenie zależy w znacznej mierze od osiągnięcia gotowości do rozstania. Brak wewnętrznej zgody na rozstanie jest bowiem czynnikiem wpływającym na uczucia, myślenie i działania dorosłego, które mają charakter niemal wyłącznie negatywny (uczucia i myśli) i charakteryzuje je nieprzewidywalność i niespójność (działania). Gotowość do współpracy rodzicielskiej stanowi ważny etap decydujący o tym, jak rozwód zostanie przeżyty przez dzieci i z jakim obrazem relacji rodzicielskich oraz z jakim obrazem związków intymnych będą one funkcjonowały w dorosłym życiu. Efektem tej fazy winny być faktyczne działania rodziców podejmowane w kierunku stworzenia warunków do jak najlepszego kształtowania relacji dzieci z obojgiem rodziców. Proces ten wymaga porozumienia z drugim rodzicem, elastyczności w zakresie realizacji rodzicielskich zobowiązań dostosowanej do potrzeb i fazy rozwojowej dzieci, a także zmieniającej się sytuacji życiowej rodziców (wchodzenie w nowe związki, zmiana pracy czy miejsca zamieszkania) oraz uznania ważności relacji każdego z rodziców z

dzieckiem wyrażającej się pozytywnym stosunkiem emocjonalnym do jego roli w życiu dziecka i spójne z tym zachowania. Współpraca rodziców po rozwodzie winna w jak najlepszym stopniu zaspokajać potrzeby dzieci w zakresie wartościowej relacji z matką i ojcem. Analizując osiągnięcie takiej współpracy warto uwzględnić następujące czynniki: więzi w rodzinie, kompetencje rodzicielskie oraz psychologiczne funkcjonowanie dziecka. W kolejnych rozdziałach omawiamy zatem konsekwencje rozstania rodziców dla dziecka (rozdział VII), czynniki chroniące dziecko w sytuacji rozpadu rodziny (rozdział VIII), uwarunkowania współpracy rodzicielskiej (rozdział IX), konsekwencje rozłąki dziecka z rodzicem (rozdział X) oraz znaczenie porozumienia rodzicielskiego dla dziecka (rozdział XI).

Więzi w rodzinie. Problematyka więzi uczuciowych w rodzinie stanowi zagadnienie niezwykle istotne z perspektywy aplikacyjnej, ale niewystarczająco zbadane naukowo. Analizując więzi uczuciowe w rodzinie w kontekście diagnostycznym czy terapeutycznym, bierze się pod uwagę szerszy zakres zagadnień niż tylko ten wynikający z modelu przywiązania. Zagadnienie to zostało szeroko omówione w dwóch publikacjach stanowiących jednocześnie metody diagnozy psychologicznej relacji w rodzinie. Pierwszą z nich jest napisana wspólnie z Aleksandrą Lewandowską – Walter i Witoldem Bruskim *Diagnoza więzi rodzinnych dzieci i młodzieży* (2013), zawierająca poza częścią teoretyczną wprowadzającą do systemowego rozumienia rodziny oraz charakterystyką zabawy jako formy diagnozy i terapii dzieci także opis 15 zabaw diagnostycznych mających na celu ocenę więzi rodzinnych oraz 5 studiów przypadków mogących służyć jako przykłady diagnozy sytuacji dziecka i jego relacji rodzinnych. W publikacji tej odnoszę się wraz z zespołem do sytuacji kryzysu rodzinnego, gdyż w tej sytuacji zwykle to psycholog przeprowadza badanie i ocenę więzi w rodzinie. Metoda ta ukazała się w listopadzie 2013 roku i od tego czasu stała się chętnie używanym narzędziem wspomagającym proces diagnostyczny. W czerwcu 2016 roku przeprowadziłyśmy wspólnie z dr Aleksandrą Lewandowską - Walter na specjalne zaproszenie organizatorów warsztat w ramach *XXV Jubileuszowej Ogólnopolskiej Konferencji Psychologii Rozwojowej* (Kraków) pt. *Więzi uczuciowe w rodzinie. Perspektywa dziecka*. W listopadzie 2018 roku planowana jest superwizja oraz warsztat poświęcony diagnozie więzi w ramach cyklicznie organizowanej w Uniwersytecie im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy konferencji o przywiązaniu (również na specjalne zaproszenie organizatorów). Druga z metod wspomagających diagnozę więzi rodzinnych Test Relacji Rodzinnych została opublikowana w roku 2016 (wspólnie z dr Aleksandrą Lewandowską – Walter). Konstruując to narzędzie sięgnęłyśmy do dwóch źródeł – Testu Stosunków Rodzinnych Evy Bene i Jamesa

Anthony'ego w polskiej adaptacji Anny Frydrychowicz (1993) oraz FAST (*Family Assessment System Test*) T. M. Gheringa w polskiej adaptacji Aleksandry Lewandowskiej-Walter (2009). Zasady stosowania narzędzia prezentowałyśmy na zaproszenie organizatorów na konferencji w Bydgoszczy (*Test Relacji Rodzinnych*. (współautorstwo z A. Lewandowską-Walter). Warsztat na I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowo – Szkoleniowej *Kliniczne Aspekty Diagnostyki Psychologicznej*, Bydgoszcz, 9-10.03.2016.

Narzędzie ma dwie wersje: dla dzieci młodszych (6-9 lat) i dzieci starszych (10-14 lat), a jego celem jest uzyskanie informacji diagnostycznych o relacjach w rodzinie w odniesieniu do ich formy oraz więzi pomiędzy poszczególnymi jej członkami (możliwe jest również wykorzystanie metody do badania całej rodziny, co pozwala uzyskać dodatkowe informacje związane z komunikacją poszczególnych jej członków oraz relacjami panującymi między nimi). Diagnostyka problemów rodzinnych dziecka wynikających z rozpadu związku rodziców, kontaktów z rodzicem, który nie jest bezpośrednim opiekunem dziecka czy problemów rodziny mogących skutkować ingerencją we władzę rodzicielską lub innych kryzysów dziecka i jego rodziny jest trudnym zadaniem z uwagi na przeżycia towarzyszące dziecku, trudności emocjonalne, konflikty lojalnościowe itp. Metody służące diagnozie dzieci oraz diagnozie więzi i relacji rodzinnych, szeroko opisane zostały w publikacji *Diagnoza więzi uczuciowych w opiniowaniu sądowym w sprawach rodzinnych* (2016, wspólnie z A. Lewandowską -Walter; W: *Standardy opiniowania psychologicznego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych* pod red. naukową A. Czeredereckiej). Zaprezentowany w niej przegląd dostępnych narzędzi wskazuje, że metody ułatwiające dziecku swobodną ekspresję, nie obciążające emocjonalnie oraz poznawczo, a jednocześnie pozwalające na głębsze poznanie nie tylko dziecka, ale również jego środowiska rozwojowego są narzędziami ważnymi w pracy diagnostycznej i terapeutycznej.

Analizując zagadnienie więzi w rodzinie, w szczególności w relacji rodzic – dziecko, który stanowi jeden z kluczowych czynników osiągnięcia gotowości do podjęcia współpracy rodzicielskiej warto zwrócić uwagę na następujące zachowania rodzica tworzące cztery czynniki: **uczuciowość** wyrażającą się między innymi poprzez ton głosu, uśmiech, afirmację, bliskość fizyczną, zaangażowanie w pozytywną interakcję, emocjonalne ciepło; **reagowanie na dziecko**, które przejawia się w zwracaniu uwagi na dziecko i jego potrzeby, elastyczność w działaniu, nawiązywanie kontaktu wzrokowego z dzieckiem, zaangażowaną komunikację; **zachęcanie** przejawiające się w wspieraniu w wyborach i samodzielności, okazywanie wsparcia werbalnego, oferowanie pomocy, okazywanie radości z działania dziecka i podejmowania przez nie wysiłku; **nauczanie** wyrażające się między innymi poprzez

wyjaśnianie natury zjawisk, podpowiadanie, nazywanie obiektów lub czynności, zadawanie dziecku pytań, poszerzanie jego zakresu słownictwa. Elementem analizy są tutaj również relacje w rodzeństwie.

Współpraca rodzicielska (więź rodzicielska, kompetencje opiekuńczo-wychowawcze rodziców)

Zagadnienie funkcjonowania psychologicznego rozwodzących się małżonków w kontekście prezentowanych przez nich postaw rodzicielskich podjęłam w badaniu zaprezentowanym w artykule *Funkcjonowanie psychologiczne rozwodzących się rodziców a ich postawy rodzicielskie (Polskie Forum Psychologiczne, 2015, 3, 342-257)*. Badaniem objętych zostało 90 par rozwodzących się małżonków, a ich funkcjonowanie rodzicielskie zostało ocenione przy użyciu dwóch miar - *Skali Postaw Rodzicielskich* w wersji dla matek i ojców prof. Mieczysława Plopy i *Kwestionariusza Postaw Rodzicielskich* prof. Marii Ziemskiej. Badani dokonywali również samooceny funkcjonowania psychologicznego przy użyciu zmodyfikowanej wersji *Skali Funkcjonowania Psychologicznego dla Rodziców (SFP-R)*, będącej opracowanym przez mnie narzędziem wykorzystywanym w badaniach rozwodzących się par (Skala obejmuje następujące podskale opisujące wymiary: *elastyczność vs sztywność myślenia, posiadanie vs utrata kontroli nad własnym życiem, wysoka vs niska samoocena, wysokie vs niskie poczucie samotności, wysokie vs niskie przekonanie o posiadaniu prawa do dokonywania wyborów*). Odpowiedzi badani udzielali na skali 5- cio stopniowej od całkowicie mnie nie opisuje do całkowicie mnie opisuje). Celem badania była analiza związku zachodzącego między funkcjonowaniem psychologicznym rodziców a ich postawami rodzicielskimi oraz różnic między matkami i ojcami w zakresie postaw rodzicielskich oraz funkcjonowania psychologicznego oraz związek tych zmiennych z wykształceniem rodziców. Założyłam, że im gorsza będzie własna ocena??? w zakresie funkcjonowania psychologicznego, tym mniej korzystne będzie funkcjonowanie rodzicielskie rozwodzących się małżonków. Analiza wyników uzyskanych przez osoby badane w pomiarze Kwestionariuszem Postaw Rodzicielskich M. Ziemskiej ujawniła różnice pomiędzy badanymi w zakresie 3 postaw: górowanie nad dzieckiem oraz bezradność wychowawcza w grupie matek okazały się wyższe niż w grupie ojców, a koncentracja na dziecku matek niższa niż ojców. W pomiarze Kwestionariuszem SPR prof. Mieczysława Plopy uzyskałam wyniki wskazujące na to, że matki lepiej wykształcone wykazują wyższy poziom autonomii dawanej dziecku i mniejszą niekonsekwencję (*SPR-M*), a z kolei ojcowie bardziej wykształceni bardziej prawidłową postawę na skali ochraniań (*SPR-O*). Poziom wykształcenia rodziców okazał się mieć również znaczenie dla ich psychologicznego funkcjonowania w sytuacji

rozvodu i w grupie kobiet wiązał się z wyższą samooceną i poczuciem kontroli nad sytuacją, w grupie mężczyzn z tą drugą zmienną. Grupy płciowe różniły się w zakresie poczucia samotności - mężczyźni w sytuacji rozvodu czują się bardziej osamotnieni. Wyniki te pozostają spójne z badaniami prowadzonymi na całym świecie (por. Fine, Harvey, 2006), gdzie systematycznie uzyskuje się rezultaty świadczące o większym osamotnieniu mężczyzn w sytuacji rozvodu (pozbawionych częściej kontaktu z dziećmi) oraz lepszym radzeniu sobie (przynajmniej na etapie formalnego rozvodu) osób o wyższym poziomie wykształcenia z kryzysem. Wykształcone matki są bardziej skłonne akceptować autonomię dziecka, co wyraża się uznawaniem jego praw i przyczynia się do osłabienia efektu negatywnej koncentracji na dziecku. Ojcowie z wyższym wykształceniem są bardziej dojrzałi rodzicielsko, mniej ochraniający w sposób nadmierny, ograniczający autonomię dziecka. Wykształcenie rodziców okazało się także istotnie związane z ich funkcjonowaniem psychologicznym. Lepiej wykształcone matki oceniają swoją wartość jako bardziej pozytywną, ojcowie mają większe poczucie decyzyjności, a bez względu na płeć rodzice ci mają wyższe poczucie kontroli nad swoim życiem.

Sytuacja rozwodowa wpływa istotnie na zmiany w zakresie sposobu pełnienia roli rodzicielskiej przez rodziców, przy czym najczęściej spotykanym rozwiązaniem jest opieka matki nad dziećmi. Samodzielna na co dzień odpowiedzialność w procesie opiekuńczo-wychowawczym jest trudnym i obciążającym zadaniem, w którym efektywność rodzicielska matki wyrażać się może zwiększoną skłonnością do podkreślania własnej przewagi nad dzieckiem w celu uzyskania pożądanego rezultatu. Wyniki badań prowadzonych w innych krajach wskazują również na większą tendencję matek do używania kar w procesie wychowawczym (por. Hetherington, 1993; Hetherington i Clingempeel, 1992). Zadanie to jednak wypełniane jest często w sposób mało efektywny - podkreślanie własnej dominującej roli wobec dziecka towarzyszy poczucie bezradności, często przytłoczenia i przeciążenia zadaniami, problemami i wyzwaniem. Stąd, jak wynika zarówno z badań w tym obszarze, jak i obserwacji klinicznych oraz wywiadów z rozwodzonymi się, w okresie okołorozwodowym następuje pogorszenie, przynajmniej czasowe, w zakresie efektywności pełnienia roli rodzicielskiej. Poziom kompetencji relacyjnych, empatii, świadomości i samoświadomości jaki charakteryzuje rodziców ma istotny wpływ na funkcjonowanie rodzicielskie, które obniża się w sytuacji stresogennej jaką jest rozwód. W konsekwencji, lepiej funkcjonują rodzice ogólnie bardziej kompetentni, gorzej ci o mniejszych zasobach. Stabilność psychologicznego funkcjonowania stanowi niewątpliwie czynnik ułatwiający radzenie sobie z kryzysem rozwodowym, a co za tym idzie stabilizuje środowisko wychowawcze dzieci.

Ojciec w sytuacji rozwodowej jest częściej rodzicem nie sprawującym bezpośredniej opieki nad dziećmi (w analizowanym badaniu własnym 93% ojców), często starającym się o kontakty i napotyającym trudności na tej drodze, co sprzyja zwiększonemu poziomowi koncentracji na dziecku i jego sprawach. Ojcowie często reagują w sytuacji rozwodowej nadmierną pobłażliwością nie chcąc niszczyć kruchej więzi z dzieckiem, jaką mają jako rodzice zwykle drugoplanowi. Obie te postawy osłabiają więź i negatywnie wpływają na proces wychowawczy. Uzyskane przeze mnie wyniki są zbieżne z wynikami badania Czeredereckiej (2010) i prowadzą do wniosku, że zasoby w postaci prawidłowych mechanizmów zaradczych i adaptacyjnych wpływają na sposób pełnienia roli rodzicielskiej (por. Beisert, 2000).

Stabilność psychologicznego funkcjonowania stanowi niewątpliwie czynnik ułatwiający radzenie sobie z kryzysem rozwodowym, a co za tym idzie stabilizuje środowisko wychowawcze dzieci. W grupie ojców ujawniło się wyższe poczucie osamotnienia, co wynika w znacznej mierze z oddzielenia od dzieci oraz ogólnie niższych niż u kobiet kompetencji w poszukiwaniu wsparcia społecznego (por. także: Carver, Scheier i Weintraub, 1989; Beisert, 2000; Błażek i in., 2012). Czynnikiem ułatwiającym przystosowanie do sytuacji rozwodowej jest dla matek konieczność stałego zaangażowania rodzicielskiego i wypełniania strukturalizujących czas i życie obowiązków. Pozbawiony ich na co dzień mężczyzna odczuwa pustkę i często czuje się odepchnięty i pozbawiony zasadniczej treści, która dotychczas wypełniała jego życie. Analiza związków między funkcjonowaniem psychologicznym rozwodzących się rodziców a ich postawami wykazała, że bardziej prawidłowemu funkcjonowaniu psychologicznemu rodziców towarzyszy wyższy poziom kompetencji rodzicielskich (por. Czerederecka, 2010). W literaturze przedmiotu brakuje systematycznych badań nad realizacją roli rodzicielskiej w kontekście psychologicznego funkcjonowania rodziców. Brakuje również badań przeprowadzanych w toku postępowań rozwodowych, gdyż gromadzenie danych w tych warunkach jest utrudnione. Dlatego warto podkreślić, że prezentowane wyżej badania, w których łącznie wzięło udział 210 rozwodzących się par stanowią próbę, której analiza jest ważnym wkładem w zrozumienie wybranych aspektów funkcjonowania dorosłych w sytuacji rozwodu. W powiązaniu z wynikami uzyskanymi przez prof. Marię Beisert (2000) są, jak się wydaje, ważnym źródłem wiedzy o złożonej sytuacji rozstających się małżonków, ich dzieci i całej rodziny. Na podkreślenie zasługuje także fakt, że były one prowadzone w toku trwającego rozwodu i nie miały, jak większość badań w tym obszarze, charakteru retrospektywnego.

W kolejnym badaniu przeprowadzonym na próbie 272 rodzin (badaniu poddani byli rodzice i dzieci, przy czym, analizie poddałam wyniki najstarszego dziecka najbardziej narażonego na parentyfikację w sytuacji rozwodowej), opisanym w artykule pt. *Parental attitudes and parentification of children in families with limited parental care competencies*, które opublikowałam w *Polish Journal of Applied Psychology* (2016, 3, s. 93-108) postanowiłam poddać analizie empirycznej problem parentyfikacji dzieci w rodzinach o obniżonych kompetencjach opiekuńczo-wychowawczych. Z danych statystycznych wynika, że częstym następstwem rozwodu są procedury o ograniczenie lub pozbawienie władzy rodzicielskiej jako rezultat z jednej strony braku porozumienia rodzicielskiego, z drugiej niemożności poradzenia sobie z kryzysem rozwodowym. Parentyfikacja dzieci jest zagadnieniem poruszonym w literaturze zarówno światowej, jak i polskiej (por. Boszormenyi-Nagy i Spark, 1973; Jurkovic, 1997; Hooper, 2008, 2011, 2012; Schier, 2010, 2014; Borchet, Lewandowska-Walter, 2017). Relacje rodzinne, w których następuje odwrócenie hierarchii i dziecko zobowiązane jest niejako do instrumentalnego i/lub emocjonalnego wspierania rodzica często pojawiają się w sytuacji konfliktu między dorosłymi, a tendencję tę wzmacnia rozstanie dorosłych (kwestia ta szerzej omówiona jest w monografii *Rozwód jako proces. Perspektywa dorosłych i dzieci*). Prezentowane przez mnie badanie prowadzone było w trakcie trwania formalnych procesów sądowych, a zatem w sytuacji bardzo trudnej dla rodziny, stąd też jego wyniki ukazują sytuację kryzysową rodziny i ujawniają istnienie związku między postawami rodzicielskimi prezentowanymi przez oboje rodziców a parentyfikacją dzieci (ocena dokonywana była na podstawie kwestionariusza opracowanego na podstawie modelu Lisy Hooper z roku 2011). Parentyfikacja dziecka współwystępuje z niską tendencją do górowania nad dzieckiem i małą koncentracją na nim u ojców oraz niskim poziomem bezradności i wysokim poziomem dystansu wobec dziecka w grupie matek. Wyniki uzyskane w zakresie związku postaw rodzicielskich z parentyfikacją dziecka wskazują zatem na istotne znaczenie czynników związanych z dystansem i emocjonalną niedostępnością rodzica oraz skłonnością do dominowania nad dzieckiem.

Ponadto, w badaniu kontrolowano zmienne opisujące nieprawidłowe funkcjonowanie rodziny, takie jak: nadużywanie alkoholu i narkotyków oraz zachowania przemocowe o charakterze fizycznym, psychologicznym i seksualnym. Wszystkie one wykazały istotny związek z parentyfikacją najstarszego dziecka w rodzinie. Dzieci często aktywnie uczestniczą w eliminowaniu skutków nadużywania alkoholu lub innych substancji psychoaktywnych, dbają o potrzeby rodziny, stosując liczne metody i techniki mające na celu zapobieganie przemocy wobec siebie, rodzica lub rodzeństwa. Często również (przynajmniej do pewnego

momentu) w środowisku pozarodzinnym postrzegane są jako spokojne, poważne, odpowiedzialne i nieco wycofane. Jednocześnie częściej prezentują problemy somatyczne, emocjonalne, wahania nastroju i obniżenie ogólnożyciowej aktywności.

Funkcjonowanie dziecka - wsparcie w rodzinie i poza rodziną

Czynnikiem istotnie wpływającym na osiągnięcie gotowości do podjęcia współpracy rodzicielskiej jest zdrowotne i psychologiczne funkcjonowanie dziecka. W monografii wiele miejsca poświęciliśmy związkom między rozwodem a funkcjonowaniem dziecka z uwzględnieniem jego wieku i płci, a także wskazaniem czynników chroniących i negatywnie wpływających na dziecko (por. także Błażek, M. (2014). Rozwód jako sytuacja kryzysowa w rodzinie; W: I. Janicka, H. Liberska (red.) *Psychologia rodziny*). W rozdziałach VII, VIII i X szeroko opisane zostały czynniki utrudniające i ułatwiające adaptację dziecka z uwzględnieniem fazy jego rozwoju, a także sytuacje szczególnie trudne dla dziecka w obliczu rozstania rodziców.

Rozwód wymaga od pary rodzicielskiej zakończenia relacji na płaszczyźnie partnerskiej i przejścia do komunikacji i współdziałania w parze rodziców. Im skuteczniej przebiegnie ten proces, tym większe są szanse nie tylko dziecka, ale także dorosłych na prawidłowe funkcjonowanie. W monografii sugerujemy używanie pojęcia *współrodzicielstwo*, które wyraża się poprzez wzajemny szacunek rodziców wobec siebie, oddzielenie zarówno na poziomie emocjonalnym, jak i poznawczym roli byłego współmałżonka od roli rodzica, poczucie się do odpowiedzialności za dziecko i aktywne uczestnictwo w jego życiu, jasne granice między systemem rodziców a systemem pary, występowanie relacji partnerskiej wtedy, gdy jest ona niezbędna do wykonywania roli rodzicielskiej.

Etap III - Gotowość do wejścia w nowe związki

W fazie rodziny po rozwodzie zadaniem wszystkich jej członków jest wypracowanie *gotowości do wejścia w nowe relacje* i kontynuowania dotychczasowych w zmienionym kształcie. Zarówno dorośli jak i dzieci muszą poradzić sobie z żalem, utratą, zmianami dotychczasowych relacji oraz poradzić sobie z wyzwaniem stającym przed przekształconą rodziną. Jednym z takich ważnych wyzwań jest rekonstrukcja rodziny i pojawianie się nowych jej członków będące kolejnym z ciągu zmian, jakie przechodzą rozpadające się rodziny. Zagadnienia związane z tym etapem procesu adaptacji do rozwodu omówione zostały w rozdziałach XIII-XV monografii.

Realizacja planu rodzicielskiego

Rzeczywistą weryfikacją gotowości do współpracy rodzicielskiej jest okres po rozwodzie, w którym wypracowane przez byłych małżonków rozwiązania mają możliwość się sprawdzić. Zwykle pierwszy okres po oddzielnym zamieszkaniu jest czasem, w którym urealniamy się możliwości i ograniczenia związane z opieką nad dziećmi. Relacje między byłymi już małżonkami są często nadal nacechowane silnymi uczuciami, utrudniającymi realizację rodzicielskich porozumień. Analizując realizację planu rodzicielskiego można sięgnąć do *modelu stróżowania* (por. Austin, 2011; Puhlman, Pasley, 2013), który wydaje się być użytecznym narzędziem w ocenie relacji rodzicielskich, procesów zachodzących w rodzinie i zachowań rodziców, a także umożliwiającym przewidywanie konsekwencji tychże dla dziecka. Zachowania pierwszoplanowego opiekuna (zwykle matki) i tendencja do kontrolowania dostępu opiekuna drugoplanowego do dziecka wpływa na jego zaangażowanie, a tym samym kształtuje faktyczne rodzicielskie kompetencje. W ramach procesu adaptacji do rozwodu konieczne jest otwarcie się obojga rodziców na współpracę i dokonanie oceny przede wszystkim własnego stosunku do zakresu udziału drugiego rodzica w życiu dziecka. Stopień otwartości na współpracę dorosłych jest kluczowym czynnikiem warunkującym realizację planu rodzicielskiego, a ten z kolei uzależniony jest od rozwiązania problemów pary oraz wyciszenia negatywnych emocji towarzyszących rozpadowi relacji intymnej.

Coraz częściej spotykanym rozwiązaniem problemu opieki nad dziećmi po rozwodzie, którego oczekuje też coraz większa grupa rodziców (szczególnie ojców, jako zwykle drugoplanowych opiekunów) jest system pieczy naprzemiennej. Kwestia pieczy naprzemiennej budzi wiele kontrowersji w świecie nauki i wiele emocji u rodziców. Jest jednym z możliwych rozwiązań sytuacji dziecka po rozwodzie, a jej celem powinno być zapewnienie mu (dziecku) udziału obojga rodziców w życiu i pogłębiania więzi zarówno z rodzicami, jak i z rodzinami pochodzenia z obu stron. Jak słusznie wskazuje prof. Anna Brzezińska (1994) nie może to być rozwiązanie, którego celem jest sprawiedliwe potraktowanie dorosłych, a zaspokojenie ważnych i niezbywalnych potrzeb dziecka. Sposób jej rozumienia i definiowania ulega przemianom we współczesnym świecie prowadząc do rozwiązań opartych na wspólnym, zrównoważonym rodzicielstwie, czy też współrodzicielstwie. W chwili obecnej trwa w Polsce debata na temat pieczy naprzemiennej, której ważną częścią był panel dyskusyjny, w którym brałam udział na zaproszenie, zorganizowany w ramach 36 Kongresu Polskiego Towarzystwa Psychologicznego w Gdańsku (w przygotowaniu jest publikacja o charakterze monografii przygotowywana przez Instytut

Ekspertyz Sądowych im. J. Sehna poświęcona problematyce opieki naprzemiennej; wydanie planowane jest do końca 2018 roku).

Możliwość korzystania z rodzinnych i pozarodzinnych źródeł wsparcia

Kwestię związaną ze wsparciem i jego znaczeniem dla procesu adaptacji po rozwodzie omawiamy szeroko opisując znaczenie szerszych więzi rodzinnych (z rodzinami pochodzenia- dziadkami dla dzieci) oraz więzi rodzeństwa ze sobą nawzajem. Rozważając to zagadnienie w monografii *Rozwód jako proces. Perspektywa dorosłych i dzieci* odwołujemy się do modelu przywiązania, przywołując szereg badań empirycznych ukazujących wagę szerszych relacji rodzinnych dla procesu adaptacyjnego dziecka po rozstaniu rodziców. Poza przywołaniem modeli ukazujących źródła negatywnego wpływu rozwodu na relacje w rodzeństwie (hipoteza kongruencji) opisujemy także badania oparte na hipotezie kompensacji wskazujące na ochronny wpływ relacji w rodzeństwie na adaptację w sytuacji rozwodu rodziców. Aplikacyjnie użyteczny wydaje się model McGuire, McHale i Updegraff (1996) opisujący relacje w rodzeństwie na dwóch wymiarach: czułości i wrogości, który pozwala na zrozumienie podsystemu rodzeństwa w sytuacji rozwodowej.

Często centralnymi postaciami wspierającymi przystosowanie dziecka do rozstania rodziców są dziadkowie (por. Dunn, Davis, O'Connor, Struggess, 2001). Pozytywne, wspierające, otwarte zaangażowanie z ich strony jest bardzo ważnym czynnikiem umożliwiającym konstruktywne przejście przez kryzys. Takie zaangażowanie wpływa pozytywnie nie tylko na dzieci, ale także na dorosłych. Wyjaśniamy to znaczenie odnosząc się do trzech modeli: teorii przywiązania, teorii socjoekologicznej oraz teorii systemów rodzinnych.

Doświadczenie kliniczne i badania empiryczne (por. Lansford i wsp., 2006) wskazują, że czynnikiem przyczyniającym się do lepszej adaptacji i ogólnego dobrego funkcjonowania po rozwodzie jest także rozwinięta sieć wsparcia dzieci, czyli bliskie i jakościowo wartościowe dla dobrostanu kontakty poza domem.

Radzenie sobie z utratą. Żal, rozpacz, poczucie winy, poczucie krzywdy, złość, niechęć, niepokój, lęk. Wszystkie te i inne negatywne uczucia, są naturalną konsekwencją doświadczonej straty. Strata w sytuacji rozwodowej, gdy byli małżonkowie posiadają wspólne dzieci, jest szczególna. Nie ma ona charakteru ostatecznego, jak w przypadku śmierci współmałżonka, a jedynie częściowy, a konieczność kontaktowania się często przyczynia się do powracania przykrych stanów emocjonalnych. Intensywność tych uczuć jest niewątpliwie związana z jakością relacji, siłą więzi pomiędzy partnerami i stopniem dzielenia różnych sfer życia (por. Barsky, 1993). Ważną rolę odgrywa tu także rodzaj przyjętej orientacji (uwarunkowanej nie tylko czynnikami indywidualnymi, ale także sytuacyjnymi): na

stratę lub na zmianę. Orientacja na stratę utrudnia adaptację do rozwodu wpływając negatywnie na funkcjonowanie psychologiczne byłych małżonków, co w konsekwencji utrudnia prawidłowe funkcjonowanie w roli rodzicielskiej. Konsekwencje są poważne: usztywnienie w kontakcie z dzieckiem, osłabienie zdolności do przyjmowania innej niż własna perspektywy, brak przyzwolenia na zaangażowanie drugiego rodzica, trudności w funkcjonowaniu emocjonalnym itp. Orientacja na zmianę może z kolei przyczynić się do zbyt szybkiego wchodzenia w nowe relacje bez zakończenia poprzedniego związku, przede wszystkim w wymiarze uczuciowym. Ta sytuacja również rodzi poważne konsekwencje poprzez zablokowanie przeżywania straty i często też uniemożliwianie tego dzieciom. Ważnym jest zatem, aby proces „pogrzebania” związku dokonał się w każdym wymiarze tak, aby wejście w nowe relacje nie niosło ze sobą zagrożenia, że nieadaptacyjne wzorce relacyjne zostaną ponownie wykorzystane przyczyniając się do trudności w związku, a negatywne postawy i emocje przeniesione w obszar tworzących się relacji.

Podsumowując, za istotne elementy osiągnięcia uznaję:

1. Autorski *Model Adaptacji do Rozwodu*, który stanowić może podstawę analizy sytuacji psychologicznej rozstających się małżonków i ich dzieci, w którym wskazane zostały istotne także elementy tego procesu.
2. Autorskie narzędzia diagnozy więzi rodzinnych, które stanowią o jego aplikacyjnym charakterze. Narzędzia te są wykorzystywane przez psychologów diagnostów i terapeutów, a zainteresowanie jakie wzbudziły świadczy o tym, iż wypełniły ważną lukę w tym obszarze diagnostycznym.
3. Badania prowadzone w trakcie trwania kryzysu rozwodowego pozwalające na lepsze zrozumienie funkcjonowania psychologicznego rozstających się małżonków zarówno w wymiarze indywidualnym, jak i rodzicielskim.

Uzupełnieniem osiągnięcia jest udział w pracach zespołów eksperckich. W roku 2015 zostałam członkiem zespołu powołanego przy Ministrze Sprawiedliwości, którego celem było opracowanie standardów opiniowania psychologicznego dla opiniodawczych zespołów sądowych specjalistów (wcześniej rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne) w szerokim spektrum spraw rodzinnych oraz nieletnich. Standardy te w randze Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 lutego 2016 roku zostały wprowadzone w życie i stanowią podstawę metodologii opiniowania w sprawach rodzinnych (rozwodowych i opiekuńczych) i nieletnich.

W tym samym okresie zostałam członkiem zespołu ekspertów powołanego przy Instytucie Ekspertyz Sądowych im. Jana Sehna do opracowania standardów opiniowania w sprawach rodzinnych i opiekuńczych. Standardy te stały się 9 kwietnia 2016 roku oficjalnie obowiązującym dokumentem przyjętym przez Polskie Towarzystwo Psychologiczne.

Badania i analizy odnoszące się do sytuacji rozwodowej prezentowałam na wielu konferencjach polskich i międzynarodowych, z których najważniejsze to:

1. Błażek, M. i Kaźmierczak, M. (2010). Prowadzenie autorskiego sympozjum pt. „*The dynamic of changes in the family life - coping with stress and relationship transitions*” podczas międzynarodowej konferencji “The Biannual Conference of the International Association for Relationship Research”, Herzliya, Israel, 22-26.07.2010r.
2. Błażek, M. (2010). *Changes in parental custody and emotional bonds in the family* (współautorstwo z M. Kaźmierczak, A. Lewandowską-Walter i G. Goodman). Referat w ramach sympozjum podczas międzynarodowej konferencji “The Biannual Conference of the International Association for Relationship Research”, Herzliya, Israel, 22-26.07.2010r.
3. Błażek, M. (2013). *Style przywiązaniowe a ocena spójności rodziny i jakości związku małżeńskiego* (współautorstwo z M. Kaźmierczak i M. Kucińską). Referat w ramach Sympozjum na XXII Ogólnopolskiej Konferencji Psychologii Rozwojowej. Społeczny kontekst rozwoju, Gdańsk, 27-29.05.2013r.
4. Błażek, M. (2013). *Osobowościowe predyktory adaptacji do kryzysów normatywnych i nienormatywnych w rodzinie* (współautorstwo z M. Kaźmierczak, A. Lewandowską-Walter i H. Domagałą). Referat w ramach Sympozjum na V Ogólnopolskiej Konferencji Psychologii Klinicznej Dziecka na temat „Trudności rodzicielstwa”, Warszawa, 11-13 października 2013 r.
5. Błażek, M. (2013). *Dziecko uwikłane w konflikt rodzicielski w sytuacji rozwodowej*. Referat na VIII Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej Zagrożenia rozwoju osobowości młodego człowieka na początku XXI wieku Rodzina w sieci- sieć w rodzinie, Gdańsk, 23-25 listopada 2013
6. Błażek, M. (2014). *Więzi uczuciowe rodzeństwa rozdzielonego w obliczu rozvodu rodziców* (współautorstwo z M. Kaźmierczak i A. Lewandowską-Walter). Referat w

- ramach Sympozjum na V Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej PSYCHOLOGIA W SŁUŻBIE RODZINY „Rodzina w dobrobycie-dobrostan w rodzinie”, Uniwersytet Gdański, Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, 29-30 kwietnia 2014r.
7. Błażek, M. (2014). *Strategie regulacji emocjonalnej dziecka jako reakcja na konflikt w diadzie małżeńskiej* (współautorstwo z A. Lewandowską-Walter i K. Waruszewską). Referat wygłoszony na Międzynarodowej Interdyscyplinarnej Konferencji Naukowej Człowiek-Kultura-Edukacja, PWS Starogard Gdański, 3.06.2014
 8. Błażek, M. (2014). *Regulacyjna rola empatii w kryzysie małżeństwa* (współautorstwo z A. Lewandowską-Walter i W. Błażek). Referat wygłoszony na XXXV Zjeździe Naukowym Polskiego Towarzystwa Psychologicznego, Psychologia w zmieniającym się świecie, Bydgoszcz, 18-21.09.2014
 9. Błażek, M. (2015). *Diagnozowanie więzi uczuciowych* (współautorstwo z A. Lewandowską- Walter). Warsztat na Konferencji Standardy opiniowania psychologicznego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych, Kraków, 4-6 grudnia 2015
 10. Błażek, M. (2015). *Zabawy w diagnozie dziecka doświadczającego kryzysu w rodzinie* (współautorstwo z A. Lewandowską-Walter). Referat na Konferencji *Psycholog czy testolog*, Gdańsk, kwiecień 2015
 11. Błażek, M. (2015). *Znaczenie kontaktu z rodzicami dla kształtowania tożsamości dziecka i ról społecznych*. Referat na Konferencji Prawo dzieci do kontaktów z rodzicami i prawo rodziców do kontaktów z dziećmi w praktyce sądowej, Gdańsk, 29.05.2015

12. Błażek, M. (2016). *Test Relacji Rodzinnych*. (współautorstwo z A. Lewandowską-Walter). Warsztat na I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowo – Szkoleniowej Kliniczne Aspekty Diagnostyki Psychologicznej, Bydgoszcz, 9-10.03.2016
13. Błażek, M. (2016). *Wyzwania rodzicielstwa. Być rodzicem po raz pierwszy, być rodzicem w kryzysie* (współautorstwo z A. Lewandowską-Walter i M. Kaźmierczak). Referat na konferencji Gdańska Akademia Rodzica, Gdańsk, 3.10.2016
14. Błażek, M. (2016). *Parentyfikacja dzieci w rodzinach o ograniczonych kompetencjach opiekuńczo – wychowawczych*. Referat na V Ogólnopolskiej Konferencji Psychologia w służbie rodziny. Bezpieczeństwo rodziny w zmieniającym się świecie, Gdańsk, 24-25.05.2016
15. Błażek, M. (2016). *Więzi uczuciowe w rodzinie. Perspektywa dziecka*. (współautorstwo z A. Lewandowską-Walter). Warsztat na XXV Jubileuszowej Ogólnopolskiej Konferencji Psychologii Rozwojowej, Kraków, 16-18.06.2016
16. Błażek, M., Lewandowska-Walter, A. (2017). *Więzi w rodzeństwie w sytuacji rozpadu rodziny*. Referat na 36 Ogólnopolskim Kongresie Polskiego Towarzystwa Psychologicznego *Psychologia dla zdrowia osoby i społeczeństwa*, Gdańsk, 21-24.09.2017
17. Błażek, M. (2017). Udział w dyskusji panelowej pt. *Opieka naprzemienna* (na zaproszenie). Ogólnopolski Kongres Polskiego Towarzystwa Psychologicznego *Psychologia dla zdrowia osoby i społeczeństwa*, Gdańsk, 21-24.09.2017
18. Błażek, M., Lewandowska-Walter, A. (2017). *Przemoc wobec dzieci w sytuacji okolorozwodowej. Czynniki ochronne i czynniki ryzyka*. Referat na Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej *Przemoc domowa. Perspektywa psychologiczna, społeczna i prawna*. Warszawa, 17-18.10.2017
19. Błażek, M., Lewandowska-Walter, A. (2017). *Rozwód jako proces*. Referat na Międzyinstytucjonalnej Konferencji *Dziecko w rozwodzie*, Gdańsk, 16.11.2017

6. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo badawczych

6.1 Dynamika relacji rodzinnych

Ważnym obszarem badawczym w mojej pracy naukowej jest tematyka związana z dynamiką relacji i życia rodzinnego w kontekście zarówno uwarunkowań indywidualnych, jak i relacyjnych. W roku 2004 opublikowałam dwie pozycje *Wpływ postaw rodzicielskich na style realizacji celów* (wspólnie z Magistrantką A. Chryc-Gawrychowską) oraz *Wpływ rodziny pochodzenia na jakość małżeństwa* (wspólnie z Magistrantem S. Draczyńskim). Obie ukazały się jako rozdziały w książce pod redakcją E. Martynowicz *Motywy, cele, wartości- przyczynek do zrozumienia stanu ducha i umysłu współczesnych Polaków* (IMPULS, Kraków). W pierwszej publikacji przedmiotem mojego zainteresowania było znaczenie oddziaływań rodzicielskich w procesie kształtowania osobistego zaangażowania w realizację celów, a projekt został opracowany na podstawie zaproponowanego przez Tadeusza Mądryckiego podziału stylów realizacji celów (efektywny, nieefektywny, pseudoefektywny neurotyczny, pseudoefektywny psychopatyczny), w drugim tekście znaczenie, jaki sposób funkcjonowania rodziny pochodzenia (zgodnie z modelem D. Fielda) wywiera na satysfakcję ze związku małżeńskiego. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na istnienie ważnych związków między postawami rodzicielskimi a stylami realizacji celów, co ujawnia się przede wszystkim w większej zdolności do efektywnego stylu realizacji celów u tych badanych, których rodzice charakteryzowali się wyższym poziomem akceptacji dziecka oraz adekwatnym poziomem dawanej mu autonomii (zgodnie z modelem postaw M. Plopy) oraz nieefektywnego stylu u badanych wychowywanych przez rodziców charakteryzujących się niskim poziomem akceptacji i autonomii dawanej dziecku. Niski poziom przyznawanej dziecku autonomii zarówno przez matki jak i ojców przyczyniał się również do kształtowania stylu pseudoefektywnego neurotycznego charakteryzującego się dużym zaangażowaniem i małą odpornością na trudności i porażki. Z kolei postawa niekonsekwencji (matki i ojca) ujemnie wiąże się ze stylem efektywnym, a w przypadku wyników ojców dodatnio z nieefektywnym. Skutecznemu funkcjonowaniu w sytuacjach zadaniowych nie sprzyja także nadmierna ochrona ze strony matki oraz zbyt wysokie wymagania stawiane przez ojca.

W drugiej publikacji analizie poddano związek między charakterystyką rodziny pochodzenia a satysfakcją z życia małżeńskiego dorosłych dzieci uzyskując wyniki wskazujące na pozytywne znaczenie prawidłowego funkcjonowania relacyjnego rodziców dla wszystkich mierzonych aspektów satysfakcji z relacji małżeńskiej ich dzieci oraz szczególnie negatywne postawy władzy obojga rodziców. Uzyskane w obu badaniach wyniki pozwalają na ogólną

konkluzję, że sposób rodzicielskiego funkcjonowania, a przede wszystkim relacje rodzic - dziecko wpływają na jego zdolność do skutecznego realizowania podmiotowo ważnych celów, a także czerpania radości i satysfakcji z bliskich związków. Kontynuacją badań z tego obszaru były kolejne publikacje *Rola więzi rodzinnych w rozwijaniu empatii* (wspólnie z M. Kaźmierczak i M. Plopą) oraz *Struktura rodziny pochodzenia a inteligencja emocjonalna jednostki* (wspólnie z M. Kaźmierczak). Znaczenie oddziaływań rodzicielskich dla funkcjonowania dorosłych dzieci podjęłam także w publikacji (wspólnej z M. Kaźmierczak i A. Lewandowską-Walter) poświęconej funkcjonowaniu w relacjach intymnych Dorosłych Dzieci Alkoholików (*Retrospective assessment of relationships in family of origin, and differentiation of self, and attachment in romantic relationships among Adult Children of Alcoholics*). W badaniach zaprezentowanych w tych publikacjach uwzględnione zostały między innymi takie zmienne jak empatia, inteligencja emocjonalna, style przywiązania, zróżnicowanie Ja (w badaniu wykorzystano autorską adaptację skali DSI E. Skowron i M. Friedlander), retrospektywna ocena postaw rodziców (zgodnie z modelem M. Plopy) oraz charakterystyka rodzinnego funkcjonowania w oparciu o wymiary zaproponowane przez D. Olsona. Wyniki przeprowadzonych badań, w tym również z udziałem osób opisywanych jako DDA, wskazują na bardzo istotne znaczenie rodzicielskiego modelowania zachowań interpersonalnych wykorzystywanych w dorosłym życiu jako wzorce, jak również wpływającego na sposób nawiązywania relacji intymnych przez dorosłe dziecko. Analiza uzyskanych w tych badaniach wyników wskazuje na istnienie związków między oddziaływaniami rodzicielskimi (dokładniej między spostrzeganiem ich przez dorosłe dziecko) a kształtowaniem kompetencji empatycznych oraz tych związanych z inteligencją emocjonalną. W zakresie empatii uzyskano wyniki wskazujące na korzystny wpływ akceptacji dziecka na kształtowanie się zdolności do empatycznej troski i przyjmowania perspektywy, co wskazuje na istotne znaczenie czynnika prawidłowej więzi uczuciowej między rodzicami (matkami i ojcami) a dzieckiem dla rozwijania jego zdolności do rozumienia innych ludzi i okazywania im współczucia i troski w sytuacjach tego wymagających, a przynajmniej na posiadanie takiego potencjału. Również zdolność do dawania dziecku niezbędnego zakresu autonomii sprzyja kształtowaniu obu empatycznych kompetencji, przy czym dla rozwijania empatycznej troski szczególnie istotna okazała się być autonomia w postawie ojca. Postawy opisywane w modelu Plopy jako nieprawidłowe wpływają natomiast negatywnie na kształtowanie pozytywnych aspektów empatii, a sprzyjają kształtowaniu osobistej przykrości, czyli tendencji do przejmowania cudzych uczuć połączonej z odczuwaniem dyskomfortu. W zakresie inteligencji emocjonalnej uzyskano

również interesujące wyniki wskazujące na istnienie związku między ogólnym jej poziomem a takimi wymiarami jak spójność, elastyczność oraz komunikacja w rodzinie. Dalszych badań wymaga z pewnością zaskakujący wynik wskazujący na związek między sztywnością systemu rodzinnego a inteligencją emocjonalną. W tekście zaproponowano wyjaśnienie odwołujące się do przewidywalności zachowań członków systemu, ale wydaje się, że badania warto byłoby kontynuować na większej grupie bardziej wnikając w istotę samego wymiaru sztywności. W prezentowanym w publikacji badaniu przeprowadzona została analiza regresji z podziałem na płeć osób badanych, która wykazała, że cechy systemu rodzinnego mają szczególne znaczenie dla kształtowania kompetencji z obszaru inteligencji emocjonalnej w grupie mężczyzn (najważniejsze okazały się być spójność rodziny, komunikacja i zadowolenie z życia rodzinnego).

W badaniu porównującym funkcjonowanie w relacjach osób wychowujących się w rodzinie z problemem nadużywania alkoholu przez jedno lub oboje rodziców z osobami z grupy kontrolnej uzyskano wyniki wskazujące na istotnie negatywny wpływ nacechowanego nadużyciem środowiska rodzinnego na funkcjonowanie dorosłego dziecka w relacjach intymnych. Po pierwsze, osoby takie cechuje w większym stopniu pozabezpieczny styl przywiązania, co przyczynia się do zwiększonego przeżywania lęku, niepewności i trudności w zbliżaniu się do partnera, a także budowaniu relacji opartej na zaufaniu. Po drugie, osoby zaliczone do grupy DDA charakteryzowały się szczególnie słabą więzią z ojcami, a także postrzeganiem ich postaw rodzicielskich jako szczególnie niekorzystnych. Po trzecie, w ocenie uczestników badania zakwalifikowanych do grupy DDA ich relacje intymne z partnerami rzadziej charakteryzowały się wykorzystywaniem wzorców opartych na dojrzałym, bezpiecznym zaangażowaniu.

W badaniu zaprezentowanym w publikacji z 2009 roku *Samorealizacja czy relacja? Koncentracja na różnych sferach życia a poczucie sensu życia i spełnienia* (wspólnie z A. Chryc-Gawrychowską i M. Kaźmierczak) zastosowano procedurę badawczą z wykorzystaniem modelu V. Vignole, który ma charakter narracyjny. Poszukiwano odpowiedzi na pytanie o to, co stanowi w większym stopniu o postrzeganiu własnego życia jako wypełnionego sensem i spełnionego - inwestycja w rozwijanie siebie czy posiadanie wartościowych, bliskich relacji. Zastosowana metodologia wymagała dużego zaangażowania osób badanych (kobiet) z uwagi na konieczność dokonywania swobodnego generowania motywów tożsamościowych opisujących to, kim są, a następnie dokonania ich oceny na 11 skalach, a także określenia, czy dany motyw należy do (jak to ujmuje H. Hermans) motywu samorealizacji, czy bliskości. W badaniu wykorzystano również kwestionariusz *Purpose in*

Life Test (PIL) Crumbaugha i Maholicka. Uzyskane wyniki wskazują na to, że zaspokajanie motywu bliskości może być pośrednią drogą do uzyskania zaspokojenia motywu samorealizacji, a zaspokojenie tego ostatniego istotnie wpływa na poczucie sensu życia. Wyższej ocenie sensu życia sprzyja także satysfakcja z wykonywanych zadań bez względu na to, do którego z motywów zalicza je jednostka.

Kolejnym obszarem eksplorowanym w ramach poznawania dynamiki relacji międzyludzkich było znaczenie charakterystyki osobowościowej (cechy oraz system wartości) małżonków dla odczuwanej satysfakcji z uwzględnieniem czynnika podobieństwa zarówno w zakresie cech osobowościowych, jak i systemu wartości. Wyniki przeprowadzonego badania opublikowałam w roku 2011 w artykule *The role of spouses' personality and values systems in marriage: intercorrelations, satisfaction predictors, and a problem of partners' similarity* (wspólnie z M. Kaźmierczak). W badaniach na grupie 120 małżeństw uwzględniono takie zmienne jak: satysfakcja ze związku (pomiaru dokonano za pomocą KDM-2 J. Rostowskiego i M. Plopy), cechy osobowości w ujęciu modelu wielkiej Piątki (PLP P. Szaroty) oraz system wartości (Kwestionariusz Portretów S. Schwartz). Uzyskane wyniki wskazują na istnienie związków pomiędzy poszczególnymi cechami osobowości a wysoko ocenianymi przez małżonków wartościami, przy czym z perspektywy satysfakcji małżeńskiej szczególne znaczenie okazała się mieć stabilność emocjonalna małżonków, a także dla mężczyzn podobieństwo w obszarze wartości, a dla kobiet rozbieżność wartości, która istotnie obniża ich satysfakcję.

Zainteresowania funkcjonowaniem relacyjnym skłoniły mnie także do podjęcia wspólnie z zespołem analizy przemian zachodzących w zakresie postrzegania bliskich relacji i funkcjonowania w nich młodych Polaków. Wynikiem tej pracy jest artykuł opublikowany w czasopiśmie *Journal of Social and Personal Relationship* pt. *Lifestyle and close relationship trends among young adults in Poland*. Prezentuje on analizy dotyczące nowoczesnych trendów w zakresie kształtowania relacji wśród młodych Polaków. Uwagę poświęciliśmy w nim m.in. takiemu zagadnieniu jak podejście młodych ludzi do opuszczania domu rodzinnego wskazując na stopniowe opóźnianie tego procesu, co silnie wiąże się z przemianami w obszarze wartości, na które zwraca uwagę wielu badaczy (por. Plopa, 2010, Slany, 2006). Ponadto, analizie poddaliśmy także przemiany w zakresie intymnych relacji, a dokładniej zwrócenie się młodych Polaków w stronę alternatywnych form wspólnego życia, takich jak kohabitacja (por. Janicka, 2009, 2010). Kolejną dostrzeżoną wyraźnie zmianą jest zwiększona gotowość do opuszczania niesatysfakcjonujących relacji, co wyraża się m.in. w rosnącej w społeczeństwie, a także przede wszystkim wśród młodych Polaków, akceptacji rozwodu jako

sposobu rozwiązywania nie przynoszącego zadowolenia i spełnienia potrzeb związku. Przemianom uległ także stosunek młodych ludzi do seksualności i płodności. Z jednej strony obserwujemy, że zaledwie 26% badanych młodych mężczyzn i 12% kobiet uważa życie seksualne za ważny aspekt jakości życia, a z drugiej zaś wzrasta gotowość do podejmowania aktywności seksualnej w krótkoterminowych relacjach. Istotne przemiany dotyczą także kontroli płodności, co wyraża się zwiększonym użyciem coraz powszechniej dostępnych środków antykoncepcyjnych oraz opóźnianiem rodzicielstwa. Bezdzielnosć jest częściej spostrzegana jako szansa osobistego rozwoju nieograniczonego zadaniami wynikającymi z rodzicielstwa, choć, jak wskazano w artykule, łączy się również z większym uczuciem pustki w późniejszym życiu. W odniesieniu do kwestii ekonomicznych i związanych z pracą w kontekście płci w artykule wskazano znaczenie przemian społeczno – politycznych i ekonomicznych, jakie zaszły w Polsce po roku 1989. Znajdują one swoje odzwierciedlenie w nasileniu się postaw konsumenckich, czy wręcz konsumeryzmu jako stylu życia, co sprzyja kształtowaniu postaw odmiennych od proponowanych przez starsze pokolenie. Jedną z ważnych, zauważalnych zmian jest oczekiwanie przez młode kobiety większego udziału w rynku pracy, a co za tym idzie zwiększenia wynagrodzenia i bardziej egalitarnych relacji w domu (równego obciążenia obowiązkami). Kwestia ta jest ściśle związana z poziomem wykształcenia młodych kobiet (na co zwraca uwagę m.in. Bidzan, 2012). Rozważania w tym miejscu prowadzą do konkluzji, że nastąpiła zmiana modelu funkcjonowania rodziny, w ramach której dorośli są bardziej skupieni na własnych potrzebach, a mniej na potrzebach dzieci. Nie zmienia to jednak nadrzędnej roli opartej na silnej więzi relacji matka-dziecko, która wciąż odgrywa kluczową rolę w procesie kształtowania życia rodziny.

Poznanie dynamiki relacji i życia rodzinnego zaowocowało także publikacjami opartymi na analizie specyficznych modeli funkcjonowania rodzin znajdujących się w fazie przemiany czy kryzysu przejścia do pełnienia funkcji rodzicielskiej. Do tego zbioru należą publikacje: *Charakter więzi rodzinnych oraz uwarunkowania ich kształtowania się w sytuacji okoloprodowej* (wspólnie z M. Kaźmierczak, B. Kiełbratowską, A. Lewandowską-Walter i J. Michałek) opublikowany w Psychologii Rozwojowej w 2012 roku; *Analiza potrzeb rodziców w opiece nad noworodkiem : efekt braku czwartego trymestru* (z tym samym zespołem oraz U. Siomą-Markowską i K. Preisem) opublikowany w Ginekologia i Położnictwo: Medical Project również w 2012 roku; *Specyfika modeli przywiązania w systemach rodzinnych z bliźniętami* (wspólnie z M. Kaźmierczak, A. Lewandowską- Walter, B. Pastwą-Wojciechowską i B. Kiełbratowską) z 2010 roku oraz *Spoleczne funkcjonowanie bliźniąt w świetle badań nad genetycznymi i środowiskowymi determinantami zachowań przestępczych*

(w tym samym zespole). Publikacje te eksplorują funkcjonowanie osób znajdujących się w fazie tranzykcji do rodzicielstwa z perspektywy teorii przywiązania, modeli systemowych z uwzględnieniem także funkcjonowania społecznego.

Obszarem moich naukowych zainteresowań w tym temacie badawczym była również społeczna percepcja osób znajdujących się w fazie przejścia do pełnienia roli rodzicielskiej, co znalazło swój wyraz w tekście *Społeczna ocena atrakcyjności kobiet i mężczyzn o różnym statusie rodzicielskim* opublikowanym w 2010 roku (wspólnie z M. Kaźmierczak, A. Lewandowską - Walter i M. Michalską). Przeprowadzone w paradygmacie korelacyjno-eksperymentalnym badanie miało na celu analizę spostrzeganej społecznej atrakcyjności osób pełniących role rodzicielskie w porównaniu z percepcją osób bezdzietnych. Ocena dokonywana była w odniesieniu do cech pożądanых społecznie, jednoznacznie pozytywnych a dotyczących różnych aspektów osobowości. W badaniu udział wzięło 539 osób, w tym 349 kobiet i 190 mężczyzn. Wyniki wskazują, że respondentki posiadające dzieci bardzo wysoko oceniają osoby bezdzietne. Natomiast oceny osób niemających dzieci oraz mężczyzn były bardzo słabo zróżnicowane. Ponadto, status rodzicielski respondentów (brak, posiadanie lub spodziewanie się dziecka) okazał się istotnie zmieniać ustosunkowanie do mężczyzny w porównaniu z kobietą w tym sensie, że ilość cech, w zakresie których wystąpiły istotne różnice była większa w grupie mężczyzn oraz u ojców, a także wzrosły wartości cech predysponujących do opieki nad dziećmi, jak uczuciowość, troskliwość, życzliwość.

Problematykę ojcostwa podjęłam również w pracy (wspólnie z M. Kaźmierczak, A. Lewandowską - Walter i K. Karasiewiczem) *Realizowanie roli rodzicielskiej przez ojca w kontekście jego aktywności zawodowej na tle dynamiki zmian w rodzinie*. Przedstawione w tym artykule badania dotyczyły dwóch grup ojców: bezrobotnych w sytuacji podejmowania roli ojcowskiej oraz w sytuacji rozwodowej. Z perspektywy moich zainteresowań badawczych szczególnie istotna była dla mnie ta druga grupa. Wyniki badania wskazały, że brak aktywności zawodowej mężczyzny (w sytuacji rozwodu) wpływa na prezentowane przez niego postawy rodzicielskie i manifestuje się silniejszą koncentracją na dziecku, dystansem w kontakcie z nim oraz silniejszym górowaniu, co łącznie daje obraz postawy bardziej autorytarnej bezrobotnych ojców niż ojców aktywnych zawodowo. Takie funkcjonowanie rodzicielskie ma wpływ na cały system rodzinny utrudniając przygotowanie dziecka do zmiany związanej z rozpadem. Wyniki porównania wskazują, że dzieci wychowujące się w rodzinach z trwale bezrobotnym ojcem okazują się charakteryzować znacznie niższą adaptacją do zmiany związanej z rozwodem rodziców od dzieci ojców aktywnych zawodowo.

Zainteresowania problematyką dynamiki relacji małżeńskich i rodzinnych zaowocowały również publikacją *Attachment styles as predictors of the perception of couples cohesion* (ukazała się w *Social Behavior and Personality*, wspólnie z M. Kaźmierczak). Opisane w tym artykule badanie wykazało, że styl przywiązania wiąże się z postrzeganą spójnością małżeństwa, której pomiar dokonywany był przy użyciu ciekawej, choć rzadko używanej w badaniach empirycznych metody Gehringa, Debry i Smitha (2001).

W ramach rozwijania zainteresowań problematyką rodziny na różnych etapach jej rozwoju zostałam również członkiem programu *Building Intrapartum Research Through Health - an interdisciplinary whole system approach to understanding and contextualising physiological labour and birth (BIRTH)*, Individuals, Societies, Cultures, and Health (ISCH), COST Action ISI405 (Europejski Program Współpracy w Dziedzinie Badań Naukowo-Technicznych). Zostałam mianowana na funkcję zastępcy delegata do Komitetu Zarządzającego (*Management Committee Substitute*). W ramach działań COST zajmuję się problematyką okołoporodową w trudnych sytuacjach rodzinnych i życiowych z uwagi na doświadczenie w pracy diagnostycznej z nieletnimi matkami. Przed podjęciem współpracy z Akcją COST opublikowałam (we współpracy z M. Kaźmierczak i B. Kiełbratowską) w czasopiśmie *Ginekologia i Położnictwo Medical Project / Gynecology and Obstetrics Medical Project* w języku polskim i angielskim artykuł *Analiza funkcjonowania psychospołecznego niepełnoletnich matek (na podstawie próby dziewcząt przejawiających cechy niedostosowania społecznego)*. Warty podkreślenia jest fakt, że wszystkie dziewczęta objęte badaniem zostały zbadane przeze mnie jako psychologa opiniującego w sprawach nieletnich w ramach mojej pracy zawodowej w wymiarze sprawiedliwości. W roku 2010 brałam również udział w programie wspierania niepełnoletnich matek opracowanym przez Studentki psychologii Wydziału Zamiejscowego Uniwersytetu Społecznohumanistycznego SWPS w Sopocie. Jako ekspert wzięłam udział w debacie podsumowującej to przedsięwzięcie, która miała na celu budowanie programów wsparcia dla niepełnoletnich rodziców, aby mogli efektywnie i w jak najbardziej dojrzały sposób wypełniać rolę rodzica.

Nowym obszarem badań podjętym przeze mnie wspólnie z A. Lewandowską-Walter i N. Nadrowską jest znaczenie prężności rodzinnej w procesie radzenia sobie z transformacjami życia rodzinnego mającymi charakter normatywny i nienormatywny. Wraz z zespołem opublikowałam artykuł *Family resilience - definition of construct and preliminary results of the Polish adaptation of the Family Resilience Assessment Scale (FRAS)*. *Current Issues in Personality Psychology*, 2017, Vol. 10, no.3. Zaadoptowany przez nas kwestionariusz mierzy prężność rodziny zgodnie z modelem F. Walsh (2003) wynikającym z praktyki klinicznej

Autorki i pozwalającym na zrozumienie procesów zachodzących w systemie rodzinnym pod wpływem trudnych traumatycznych zdarzeń. Skala ta została przez nas wykorzystana w kilku badaniach, których opracowania w chwili obecnej są w druku i mogą stanowić interesujące źródło informacji o rodzinie nie tylko dla klinicystów, ale także badaczy zajmujących się rodziną jako podmiotem badawczym.

6.2 Funkcjonowanie osobowościowe

Ważną część mojego dorobku naukowego stanowią badania poświęcone znaczeniu mechanizmów osobowościowych w funkcjonowaniu człowieka. Do tego obszaru badawczego zaliczają się pozycje bibliograficzne, które wynikają z adaptacji i konstruowania metod badawczych służących poznaniu funkcjonowania jednostki, takie jak: *Polska adaptacja Skali Fundamentalizmu Religijnego autorstwa B. Altemayera i B. Hunsbergera* (wspólnie z T. Bestą opublikowany w roku 2007 w *Przeglądzie Psychologicznym*), *The Symbiotic Bond Questionnaire - theoretical background and psychometric qualities* (wspólnie z A. Lewandowską-Walter i M. Kaźmierczak, opublikowany w roku 2015 w czasopiśmie *Current Issues in Personality Psychology*).

Pierwsza z przytoczonych pozycji powstała w ramach zainteresowań wpływem siły i trwałości przekonań religijnych na ludzkie zachowanie. Wspólnie z Tomaszem Bestą dokonaliśmy adaptacji skali Fundamentalizmu Religijnego, która wykorzystywana była w okresie późniejszym w naszych i innych autorów publikacjach (m.in. *Religijność poszukująca i fundamentalizm religijny: dwa wymiary religijności w badaniach empirycznych* opublikowany w roku 2012 w *Rocznikach Psychologicznych*). Zaletą skali jest niewątpliwie krótki czas jej wykonywania, ale także fakt, że mierzy fundamentalistyczne przekonania religijne niezależnie od wyznania. W badaniu zaprezentowanym w tekście poszukiwaliśmy związków pomiędzy fundamentalizmem religijnym, religijnością poszukującą, umiejscowieniem kontroli, aprobatą społeczną, cechą lęku i klarownością koncepcji siebie (o której będzie mowa w dalszej części). Fundamentalizm religijny okazał się być negatywnie związany z religijnością poszukującą, a zewnętrzne umiejscowienie kontroli okazało się istotnym predyktorem fundamentalizmu religijnego (a nie religijności poszukującej). Było też mediatorem relacji pomiędzy cechą lęku a fundamentalizmem religijnym. Klarowność koncepcji siebie wiązała się z religijnością poszukującą, nie była natomiast związana z fundamentalizmem religijnym.

W związku z diagnostyczną pracą psychologiczną stworzyłam wraz z zespołem nowe narzędzie do pomiaru więzi symbiotycznej, czyli pozostawania w nadmiernej, uzależniającej bliskości z drugą osobą. Wyniki pracy nad tym narzędziem opublikowałam wspólnie z A. Lewandowską - Walter i M. Kaźmierczak w artykule *The Symbiotic Bond Questionnaire - theoretical background and psychometric qualities. Current Issues in Personality Psychology*, 2015, 3 (2). Celem było poznanie charakteru tej nadmiernej, ograniczającej dojrzałe funkcjonowanie, bliskości. W przytoczonej wyżej publikacji przedstawiliśmy wersję skali dla związków osób dorosłych. Oprócz tego narzędzia opracowałam także skalę mierzącą symbiotyczne związanie dziecka z rodzicem w celu poznania sposobu funkcjonowania, który negatywnie wpływa na rozwój dziecka, hamując nie tylko aspekt eksploracyjny rozwoju tożsamości, ale także zdolność do podejmowania zobowiązań (Marcia, 1980). Zagadnienie więzi symbiotycznej jest istotne z perspektywy funkcjonalnej. Taki sposób kształtowania relacji z inną osobą wpływa negatywnie na jakość więzi i utrudnia przebieg relacji. W modelu teoretycznym oparłam się ze współpracownikami na analizach m.in. Stephena Johnsona, który podkreśla istotne, egzystencjalne znaczenie problemu symbiotycznego oraz jego wpływ na kształtowanie relacji nie tylko w dzieciństwie, ale także w życiu dorosłym.

W roku 2018 planowana jest w *Polskim Forum Psychologicznym* publikacja adaptacji metody SCC.02 autorstwa J. Campbell i zespołu (1996) pod nazwą *Skala Klarowności Ja*, którą przeprowadziłam wspólnie z T. Bestą i M. Kaźmierczak. Moje zainteresowania klarownością Ja jako miarą strukturalną określającą stopień pewności co do posiadanych atrybutów, a także ich stabilności w czasie sięgają roku 2004, kiedy to po raz pierwszy podjęłam prace nad tą metodą. Skala ta była wykorzystywana w wielu badaniach prowadzonych przeze mnie wraz z innymi badaczami (głównie z Tomaszem Bestą), a część z uzyskanych wyników znalazła się w publikacjach takich jak: *Przynależność grupowa i poczucie osobistego sprawstwa: Rola fuzji tożsamości i klarowności Ja* (artykuł opublikowany w roku 2015 w *Psychologii Społecznej*, wspólnie z T. Bestą i M. Kaźmierczak); *When membership gives strength to act: Inclusion of the group into the self and feeling of personal agency* (artykuł opublikowany online w 2015 w czasopiśmie *The Journal of Social Psychology*, wspólnie z T. Bestą i B. Mattingly); *Self-concept clarity and religious orientations: Prediction of purpose in life and self-esteem* (artykuł opublikowany w *Journal of Religion and Health* w roku 2012, wspólnie z T. Bestą) oraz najwcześniejszy tekst z użyciem *Skali Klarowności Ja* pt. *Zróźnicowanie w poziomie dekonstrukcji Ja osób o różnej klarowności samowiedzy w sytuacji wykluczenia społecznego* (opublikowany w pracy zbiorowej z roku

2008 pod redakcją M. Plopy i moją będącej rezultatem konferencji XXX-lecia Instytutu Psychologii w Gdańsku pt. *Współczesny człowiek w świetle dylematów i wyzwiań; perspektywa psychologiczna*). We wszystkich badaniach zaprezentowanych w powyżej wymienionych artykułach, klarowność Ja okazała się być zmienną mającą istotne znaczenie dla eksplorowanych zależności. Wykazałam wraz z zespołem, że klarowność Ja jest mediatorem związku między fuzją tożsamości a poczuciem przynależności do grupy i poczuciem osobistego sprawstwa. Okazała się mieć także znaczenie dla sposobu reagowania na sytuację wykluczenia społecznego, które intensywniej wpływało na osoby o wysokim poziomie tej zmiennej. Ponadto pewność własnych atrybutów okazała się mieć istotny związek z miarami poczucia osobistego sprawstwa. Potwierdzone zostały zatem tezy, że jasna i pewna wiedza o samym sobie odgrywa ważną rolę w rozwoju poczucia własnej skuteczności i w angażowaniu się w działania. Najczęściej cytowaną publikacją z tego obszaru badawczego jest artykuł *Self-concept clarity and religious orientations: Prediction of purpose in life and self-esteem*, w którym zaprezentowaliśmy badania będące wynikiem zainteresowania przekonaniami religijnymi i ich wpływem na funkcjonowanie oraz znaczeniem klarowności Ja dla poczucia sensu życia i samooceny jednostki. Idea związana z posiadaniem wartościowej wiedzy o sobie została przez nasz zespół wykorzystana w publikacji *Identity fusion and status of the evaluator as moderators of self-enhancement and self-verification at the group level of self-description* (artykuł opublikowany z 2013 roku w *Polish Psychological Bulletin*, wspólnie z T. Bestą i M. Kaźmierczak).

W okresie pracy naukowej i pracy klinicznej jako psycholog diagnosta tworzyłam także inne narzędzia badawcze, które po przeprowadzeniu niezbędnych analiz statystycznych również planuję opublikować. Należą do nich: *Skala komunikacji Matka – Dziecko i Ojciec - Dziecko* (wykorzystywana była dotychczas w badaniach moich Magistrantów i wydaje się ciekawym i obiecującym narzędziem służącym poznaniu dynamiki funkcjonowania systemu rodzinnego w wymiarze komunikacyjnym); *Kwestionariusz narracji osobistej* w oparciu o model V. Vignole, który został wykorzystany w badaniu opublikowanym w 2009 roku w rozdziale w pracy zbiorowej pod redakcją A. Chybickiej i B. Pastwy – Wojciechowskiej *Kobiecość w obliczu zmian: studia interdyscyplinarne* i nosił tytuł *Samorealizacja czy relacja? Koncentracja na różnych sferach życia a poczucie sensu życia i spełnienia* (metoda ta ma charakter narracyjny i pozwala na poznanie konstruktów tworzących tożsamość osoby); metoda *Analiza Projektów Osobistych* w oparciu o *Personal Project Analyses* autorstwa B. Little'a, która również w wielu wariantach (daje możliwość rekonstrukcji dokonanej zgodnie

z celem badania) była wykorzystywana w pracach magisterskich przygotowywanych pod moim kierunkiem. Jedną z najważniejszych metod jest *Kwestionariusz Upodobań - Wielowymiarowy Kwestionariusz Planów (WKP)*, który skonstruowałam, opierając się na modelu osobowości zaproponowanym przez prof. Tadeusza Mądrzyckiego, wspólnie z R. Kadzikowską-Wrzosek i W. Baryłą i wykorzystałam w badaniach do doktoratu, a którego proces konstrukcji opisany został przeze mnie i R. Kadzikowską-Wrzosek w książce T. Mądrzyckiego *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany* (2002; wyd. II). Metoda ta została wykorzystana w wielu moich badaniach oraz badaniach prowadzonych przez innych naukowców, którym została przez nasz zespół udostępniona. Kwestionariusz Upodobań WKP mierzy sześć wymiarów aktywności ukierunkowanej na cele: *orientacja na cele, planowość, szczegółowość planowania, unikanie porażek, bogactwo treści życia i oczekiwanie wsparcia społecznego*. Jest to metoda, która pozwala na poznanie sposobu, w jaki jednostka podchodzi do swojej aktywności ukierunkowanej na realizację celów, a badania przeprowadzone z jej użyciem dowodzą, że sposób ten wpływa zarówno na efektywność, jak i wiąże się z przeżywanymi w trakcie realizacji zadań emocjami. Badania z użyciem WKP zostały zaprezentowane w publikacjach: *Właściwości planów a skuteczność realizacji celów* w roku 2002 mojego autorstwa (W: T. Mądrzycki *Osobowość jako system tworzący i realizujący plany*) oraz *Właściwości planów a skuteczność działań oraz poziom depresji i lęku* w roku 2004 (W: B. Wojciszke i M. Plopa (red.) *Osobowość a procesy psychiczne i zachowanie*, wspólnie z R. Kadzikowską-Wrzosek).

Do obszaru badań związanych z mechanizmami osobowościowymi funkcjonowania człowieka zaliczyć można także publikację *Self-esteem and styles of coping with stress versus strategies of planning in people with psychopathic personality disorders* opublikowany w *Medical Science Monitor* w roku 2012 (wspólnie z B. Pastwą-Wojciechowską i M. Kaźmierczak), w którym prezentujemy wyniki badania unikalnej grupy klinicznej odnośnie związków samooceny, stylów radzenia sobie ze stresem i strategii planowania; *Wybrane kompetencje emocjonalne jako moderatory zmiany nastroju pod wpływem oddziaływań sytuacyjnych* opublikowany w roku 2009 (wspólnie z M. Kaźmierczak i K. Karasiewiczem) w *Psychologii Jakości Życia*, w którym wykorzystaliśmy paradygmat eksperymentalny wykazując, że wysokie natężenie empatii wiąże się ze zmianą nastroju pod wpływem oddziaływań sytuacyjnych.

Interesujące wyniki (będące częścią projektu doktorskiego) zaprezentowałam w publikacji, która ukazała się w roku 2010 w czasopiśmie *Acta Neuropsychologica*, a w której analizowałam aktywność kory mózgowej (pomiar EEG) w odpowiedzi na dwa rodzaje

instrukcji eksperymentalnej i instrukcję wyciszającą (*Mindset type versus level of cortical activation*). Uzyskane wyniki potwierdzają wnioski z badań psychologicznych prowadzonych w ramach modelu działania P. Gollwitzera, które wskazują na otwartość poznawczą w fazie wyboru celu (*faza deliberacyjna*), gdy jednostka jest skłonna rozważać różne możliwości oraz zamknięcie poznawcze w fazie planowania działania (*faza implementacyjna*), gdy po podjęciu decyzji następuje potrzeba ograniczenia dopływu bodźców. W prezentowanym badaniu obie te fazy charakteryzowała inna aktywność fal alfa, odpowiadająca przyjętym hipotezom na podstawie założeń teoretycznych i wyników dotychczasowych badań empirycznych.

W ramach innych poszukiwań badawczych związanych z funkcjonowaniem psychologicznym człowieka z perspektywy mechanizmów osobowościowych opublikowałam także w zespole artykuł pt. *Wpływ informacji zdrowotnej zagrażającej Ja na poziom lęku wśród kobiet biorących udział w populacyjnych programach mammografii przesiewowej w Polsce* poświęcony wpływowi informacji zdrowotnej zagrażającej Ja na poziom lęku u kobiet biorących udział w badaniach mammograficznych. Ukazał się on w roku 2011 w czasopiśmie *Nowotwory: Journal of Oncology* i związany był z okresowym zaangażowaniem w projekt badań mammograficznych. Podjęłam także temat analizy zmiennych psychologicznych związanych z seksualizacją młodzieży w pracy zbiorowej z 2010 roku pod redakcją B. Pastwy-Wojciechowskiej, M. Marczak i moją (Błażek, M. Wybrane zmienne psychologiczne a seksualizacja młodzieży W: *Wiedza, doświadczenie, praktyka: interdyscyplinarne spojrzenie na problemy społeczne*). Badanie ujawniło związek między podskalami Skali Poszukiwania Doznań (SSS) a poziomem seksualizacji, a także związek między negatywnym stosunkiem do szkoły a seksualizacją.

6.3 Obszar psychologii sądowej

Kolejnym obszarem mojej pracy naukowej były zagadnienia związane z działaniami wymiaru sprawiedliwości. Badania z tego obszaru, które dotyczyły przemocy zarówno w aspekcie konsekwencji dla jednostki, jak i percepcji przemocy jako wyrazu społecznej akceptacji lub jej braku dla zachowań przemocowych. Efektem tej pracy były publikacje zarówno w czasopiśmie, jak i pracach zbiorowych. W roku 2008 (wspólnie z M. Majkowiczem i A. Chryc – Gawrychowską) opublikowałam w pracy zbiorowej *Appreciating diversity – gender and cultural issue* (pod red. A. Chybickiej i M. Kaźmierczak) artykuł poświęcony seksualnej przemocy wobec kobiet. Na podkreślenie zasługuje tutaj fakt, że wszystkie kobiety objęte badaniem były poddane diagnozie psychologicznej na potrzeby wymiaru sprawiedliwości, a diagnozę tę przeprowadzałam osobiście jako biegły psycholog. W okresie przeprowadzania

badania zaprezentowanych w publikacji interesowałam się modelem ucieczki od Ja R. Baumeistera (1991), który, jak wynika z mojego doświadczenia w pracy klinicznej, dobrze opisuje stan umysłu osób poddanych systematycznemu negatywnemu, mającemu negatywny charakter oddziaływaniu ze strony innych ludzi w środowisku. Wyniki badania pokazały, że faktycznie kobiety z grupy klinicznej (poddane przemocy seksualnej w bliskich związkach) charakteryzowały się większym poczuciem bezsensowności własnego życia, stopniem emocjonalnym oraz poczuciem utraty kontroli nad własnym życiem w porównaniu z kobietami z grupy kontrolnej (bez takich doświadczeń). Ponieważ obie badane grupy kobiet znajdowały się w fazie kryzysu relacyjnego można powiedzieć, że charakter przeżyć odnotowanych w większym stopniu w grupie doświadczających przemocy seksualnej faktycznie wynika w największym stopniu z tego doświadczenia.

W roku kolejnym (wspólnie z B. Pastwą – Wojciechowską) opracowałyśmy dane odnoszące się do charakterystyki seksualności osób dopuszczających się przemocy seksualnej wobec dzieci publikując je w rozdziale pt. *Seksualność osób skazanych za czyny seksualne z małoletnim (pedofilne) i jej uwarunkowania* [W: B. Gulla i M. Wysocka-Pleczyk (red.) *Dziecko jako ofiara przemocy*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego]. Analizy opierały się na danych pochodzących od 40 osób skazanych prawomocnym wyrokiem i spełniających kryteria selekcyjne (wynik powyżej 30 punktów w skali PCL-R, co zgodnie z założeniami tej metody pozwala na stwierdzenie psychopatii). Wyniki analiz w podsumowaniu ujęłyśmy rozwojowo zwracając uwagę na czynniki istotne z perspektywy diagnostycznej w okresie dzieciństwa, dorastania i dorosłości.

Kolejną publikacją z tego obszaru badawczego był opublikowany w 2011 roku rozdział w pracy zbiorowej poświęcony uczestnictwu w procesie sądowym w kontekście doświadczenia traumy seksualnej (wspólnie z B. Pastwą – Wojciechowską i M. Kaźmierczak) - *Uczestnictwo w procesie sądowym a doznanie traumy u ofiar przestępstw seksualnych* [W: A. Widera – Wysoczańska, A. Kuczyńska (red.) *Interpersonalna trauma: mechanizmy i konsekwencje*]. W tej publikacji poddałyśmy analizie wyniki 40 osób (30 kobiet i 10 mężczyzn), ofiar przemocy seksualnej. Taki kontekst badawczy, co podkreślamy w publikacji, jest bardzo rzadko przedmiotem dociekań naukowych. Wymaga bowiem dostępu do grup klinicznych oraz ogromnej wrażliwości, ostrożności i delikatności w prowadzeniu badania, aby nie pogłębiać problemów emocjonalnych osób i tak już dotkliwie skrzywdzonych. Ponadto, wartością tego badania jest udział w nim skrzywdzonych seksualnie mężczyzn, którzy generalnie mniej chętnie uczestniczą w badaniach psychologicznych. Wyniki tego badania pokazują, że uczestniczenie w procesie sądowym (konieczność przypominania, odtwarzania i ponownego

emocjonalno – poznawczego przetwarzania krzywdy) jest dla ofiar sytuacją trudną, w której osoby takie uruchamiają mechanizmy obronne mające służyć przede wszystkim poprawie funkcjonowania emocjonalnego. W roku 2013 ukazały się dwie publikacje: *Psychological effects of abuse in female victims of domestic violence: a short report on Polish studies* (w czasopiśmie *Current Issues in Personality Psychology*) oraz *Osobowościowe korelaty postaw wobec przemocy u kobiet i mężczyzn z uwzględnieniem poziomu organizacji osobowości O. Kernberga* (w *Czasopiśmie Psychologicznym*). Pierwszy z tekstów skupia się na konsekwencjach przemocy domowej wobec kobiet, gdzie (wspólnie z B. Pastwą-Wojciechowską, M. Kaźmierczak, A. Nakielską) analizujemy możliwe skutki wieloletniego doświadczania przemocy. Ponownie podstawą były badania przeprowadzone na trudno dostępnej grupie klinicznej składającej się z 90 kobiet (30 ofiar przemocy fizycznej, 30 ofiar przemocy seksualnej i 30 ofiar przemocy emocjonalnej). W związku ze współwystępowaniem różnych form przemocy jako kryterium przyporządkowania do grupy przyjęto treść aktu oskarżenia oraz ocenę samej kobiety - ofiary przemocy. Wyniki w pewnym obszarze korespondują z badaniami wcześniej przeprowadzonymi ofiar przemocy seksualnej - ujawniają zapotrzebowanie na wsparcie w tej grupie i stosunkowo niski poziom doświadczanego wsparcia z uwagi na budzący opór wobec ujawnienia charakter doświadczanej przemocy. Kontynuacją tego wątku badawczego była w 2015 roku publikacja tekstu w *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Psychologica* (wspólnie z B. Pastwą-Wojciechowską i M. Kaźmierczak) poświęconego analizie związku między potencjałem empatycznym a akceptacją przemocy, w którym zaprezentowano wyniki badania wskazującego na ochronną rolę dwóch wymiarów empatii, tj. *Przyjmowania Perspektywy i Empatycznej Troski* w zakresie regulowania zachowań związanych z przemocą z perspektywy systemu przekonań, a także na istnienie różnic płciowych (*Empatia a postawy wobec przemocy - doniesienie z badań*).

W tekście drugim uwagę naszą (wspólnie z B. Pastwą - Wojciechowską, M. Kaźmierczak i T. Bestą) skupiło zjawisko społecznej akceptacji lub jej braku dla różnych form przemocy. Należy podkreślić, że w prezentowanym badaniu użyliśmy jednej z zaadaptowanych przez zespół w składzie B. Pastwa – Wojciechowska, M. Kaźmierczak W. Błażek oraz M. Błażek skal - mierzącej postawy wobec różnych form przemocy w świecie społecznym. Druga skala, niewykorzystywana w tym badaniu, mierzy postawy wobec przemocy w bliskich związkach. Obie adaptacje zostały zrealizowane w ramach projektu badawczego w latach 2009/10, którego byłam kierownikiem (BW/7400-5-0058-9 *Percepcja i ocena zachowań agresywnych w grupach osób stosujących i doświadczających przemocy*). Zainteresowanie tematyką

wyniknęło z przeglądu badań empirycznych oraz doświadczenia klinicznego, które wskazują, że osoby akceptujące przemoc w różnych obszarach życia społecznego są bardziej skłonne do przyzwalania na nią oraz jej używania. Celem naszym stała się zatem analiza tego, czy poziom akceptacji współwystępuje ze strukturalno - funkcjonalnymi aspektami osobowości. Aby takich analiz dokonać użyliśmy kwestionariusza opartego na modelu O. Kernberga (IPO). W badaniu kontrolowaliśmy poziom samooceny oraz dokonywaliśmy oceny systemu wartości przy pomocy Kwestionariusza portretów S. Schwartz. Potwierdziły się nasze hipotezy odnośnie związków niedojrzałości struktur osobowości z akceptacją przemocy. Zarówno mężczyźni jak i kobiety z wyższymi wynikami na skalach mierzących patologiczne aspekty funkcjonowania osobowości wykazywali większą akceptację przemocy. Ponadto czynnikiem związanym negatywnie z akceptacją przemocy była wysoka ocena przypisywana takim wartościom jak otwartość na innych i zainteresowanie ich dobrostanem.

W ramach zainteresowań związanych z działaniami wymiaru sprawiedliwości, bazując na doświadczeniach w pracy biegłego, podejmowałam również zagadnienia związane z procedurami opiniowania sądowo – psychologicznego w sprawach rodzinnych i karnych. W ramach tego wątku mojej aktywności naukowej zrealizowałam w latach 2006- 2008 wspólnie z B. Pastwą – Wojciechowską grant badawczy mający charakter grantu przygotowawczego (**BW/ 7400-5-0045-7** *Kompetencje biegłych psychologów sądowych a rozstrzygnięcia w postępowaniu karnym*). Do tego nurtu zainteresowań należy publikacja *Ocena formalnych i merytorycznych aspektów opiniowania sądowo - psychologicznego w sprawach karnych* (wspólnie z B. Pastwą- Wojciechowską) w pracy zbiorowej. W artykule zaprezentowane zostały wyniki analizy materiału empirycznego (opinii biegłych psychologów zawartych w aktach sądowych), do którego uzyskaliśmy dostęp za zgodą Prezesa Sądu Okręgowego w Gdańsku. Wyniki te zostały również przez nas przedstawione na konferencji „Zbrodnia i kara. Precedens, proces, pokuta”, która odbyła się w Gdańsku dnia 13 maja 2010 roku, a poświęcona została dorobkowi naukowemu i resocjalizacyjnemu prof. dr hab. Henryka Machela. Byłam współorganizatorem tej konferencji, a także jednym z redaktorów pracy zbiorowej pt. *Wiedza doświadczenie Praktyka. Interdyscyplinarne spojrzenie na problemy społeczne. Prace dedykowane Panu Profesorowi Henrykowi Machelowi* wydanej przez krakowskie wydawnictwo IMPULS w tym samym roku.

Wspólnie z prof. B. Pastwą - Wojciechowską kontynuowałyśmy wątek związany z opiniowaniem sądowo – psychologicznym w kolejnych publikacjach: *Opiniowanie sądowo-psychologiczne w sprawach nieletnich - błędy proceduralne i merytoryczne w pracy*

zbiorowej *Dziecko jako ofiara przemocy* pod redakcją Bożeny Gulli i Małgorzaty Wysockiej – Pleczyk, wydanej w roku 2009 przez wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego; *Profesjonalizm czy brak profesjonalizmu? Najczęstsze błędy formalne i metodologiczne opiniowania psychologiczno-sądowego w sprawach karnych* (w pracy zbiorowej *Białe plamy w psychologii sądowej* pod redakcją Bożeny Gulli, Iwony Niewiadomskiej i Małgorzaty Wysockiej – Pleczyk wydanej w roku 2010 przez wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego; *Jakość opinii sądowo-psychologicznych - między oczekiwaniami i wymaganiami wymiaru sprawiedliwości* w pracy zbiorowej *Psychologia sądowa: wybrane zagadnienia* pod redakcją Malwiny Szpitalak i Krzysztofa Kasparka wydanej przez to samo wydawnictwo w roku 2014 oraz w tym samym roku *Jakość opinii sądowo-psychologicznych : wymagania, wyzwania a rzeczywistość* w pracy zbiorowej *Psychologia i prawo : między teorią a praktyką* pod redakcją Ewy Habzda-Siwiek i Joanny Kabzińskiej, wydanej przez Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. We wszystkich tych publikacjach odnosimy się z perspektywy teoretycznej opierając się na uregulowaniach prawnych do praktyki opiniowania sądowo – psychologicznego jako osoby mające wieloletnie doświadczenie w pełnieniu funkcji biegłego. Wskazujemy na szereg aspektów procedury opiniowania, takich jak uchybienia formalne, kierowanie się przez organ procesowy dostępnością biegłego, a nie jego kompetencjami, opieranie formułowanych opinii na wiedzy potocznej lub intuicyjnej bez odniesienia do badań naukowych w opiniowanym obszarze, słaby system szkolenia biegłych, a także ogromne zaufanie wymiaru sprawiedliwości (zarówno sędziów jak i prokuratorów) do biegłych, co przyczynia się do przyjmowania nawet źle sformułowanych opinii jako dających podstawę do rozstrzygnięć procesowych. Wszystkie te czynniki są w istocie możliwe do naprawy i wyeliminowania z funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości, co wpłynęłoby korzystnie zarówno na wartość formalno – merytoryczną opinii, jak i na trafność rozstrzygnięć procesowych.

6.4. Nowe obszary badawcze

W roku 2013 podjęłam współpracę z Politechniką Gdańską oraz Gdańskim Uniwersytetem Medycznym. Jako lider ze strony Uniwersytetu Gdańskiego, w ramach współpracy z pierwszą z wymienionych uczelni rozpoczęłam wspólnie z zespołem kierowanym przez prof. PG dr hab. Marka Przyborskiego badania dotyczące możliwości analizy stanów emocjonalnych na podstawie zmian zachodzących na twarzy człowieka. Wstępne wyniki analiz zostały opublikowane w artykule *Identification of emotional states using Phantom Miro M310 camera* w czasopiśmie *Internal Security*. Wyniki tych badań okazały się na tyle obiecujące,

że zdecydowaliśmy wraz z zespołem o podjęciu współpracy międzynarodowej z Izraelem oraz Stanami Zjednoczonymi. Stroną współpracy w Izraelu jest Interdisciplinary Center ICD Herzliya reprezentowane przez prof. Mario Mikulincera. Stroną w Stanach Zjednoczonych jest Eckerd College, St. Petersburg, Floryda reprezentowany przez Marka H. Davisa. Wyniki naszych badań ukazały się jak dotąd w trzech publikacjach recenzowanych oraz były prezentowane na międzynarodowych konferencjach naukowych. W roku 2016 i 2017 wyniki wstępnych analiz zostały zaprezentowane na cyklicznie organizowanej w ramach *Baltic Geodetic Congress* konferencji międzynarodowej *International Scientific and Technical Conference Geomatics*. Nosiły kolejno tytuły: *The impact of emotions on changes in the correlation coefficient between digital images of the human face* oraz *The emotional phantom effect - the innovatory method of analyzing facial expressions (0007)*.

Współpraca z Politechniką Gdańską oraz partnerami zagranicznymi jest kontynuowana, a nasz zespół ma w planach złożenie grantu o finansowanie badań nad analizą stanów emocjonalnych na podstawie zmian na twarzy. Jesteśmy obecnie w fazie rozmów z Gdańskim Uniwersytetem Medycznym, gdyż planowany przez nas projekt mógłby znaleźć zastosowanie w pracy z pacjentami w obniżonych stanach świadomości i śpiączkach oraz pozwolić na lepsze zrozumienie ich odczuwania i przeżywania różnych stanów emocjonalnych.

7. Osiągnięcia dydaktyczne

W okresie pracy w Uniwersytecie Gdańskim prowadziłam zajęcia dydaktyczne ze studentami roku drugiego i wszystkich lat wyższych na kierunku psychologia, a także na wszystkich rocznikach na innych kierunkach (m. in. pedagogika, filologie polska, rosyjska i angielska, filozofia, matematyka, fizyka, geografia, kryminologia). Zajęcia na kierunkach innych niż psychologia obejmowały takie przedmioty jak psychologia ogólna, społeczna i kliniczna. Na kierunku psychologia prowadzone przeze mnie przedmioty to psychologia osobowości (ćwiczenia od początku pracy, wykład z psychologii osobowości od roku akademickiego 2001/2002), diagnoza psychologiczna człowieka dorosłego (przez wiele lat prowadziłam diagnozę metodami kwestionariuszowymi i projekcyjnymi), rodzina dysfunkcyjna jako przedmiot ekspertyzy psychologicznej, psychologia sensu życia. Byłam również promotorem ponad 100 prac magisterskich w Uniwersytecie Gdańskim oraz około 30 prac w Wydziale Zamiejscowym Uniwersytetu Społecznohumanistycznego SWPS w Sopocie.

Jestem jednym z głównych autorów (wspólnie z prof. zw. dr hab. Beatą Pastwą – Wojciechowską) projektu studiów *Kryminologia*, które zostały uruchomione na Wydziale

Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego w roku akademickim 2014/2015. Studia te cieszą się dużą popularnością wśród kandydatów. Kryminologia to nowoczesny, prekursorski w skali kraju i wyjątkowy w skali Europy kierunek studiów umożliwiający zdobycie wiedzy i umiejętności praktycznych dających wysokie kwalifikacje do pracy w szeroko pojętym wymiarze sprawiedliwości (np. policja, kuratorzy, służba więzienna), a także w organizacjach pozarządowych (np. mediatorzy, pracownicy społeczni).

Prowadzone przeze mnie zajęcia zawsze cieszyły się dużą popularnością i były bardzo wysoko oceniane. Zwieńczeniem osiągnięć dydaktycznych było wyróżnienie mnie w roku 2008 przez Komisję Konkursową pod przewodnictwem JM Rektora UG składającą się z wybranych pracowników uczelni oraz studentów nagrodą "Nauczyciel Roku" im. Krzysztofa Celestyna Mrongowiusza dla najlepszych nauczycieli akademickich Uniwersytetu Gdańskiego, dydaktyków cieszących się szacunkiem i uznaniem całej społeczności akademickiej.

W uzasadnieniu napisano: *„Dr Magdalena Błażek jest pracownikiem naukowo - dydaktycznym Instytutu Psychologii od 1987 r. Wśród współpracowników i studentów znana jest jako znakomity pracownik naukowy oraz wybitny dydaktyk. Dr Magdalena Błażek jako jeden z niewielu adiunktów, prowadzi ze studentami II roku psychologii wiodący dla kierunku wykład "Psychologia osobowości".*

Jako psycholog kliniczny od 17 lat specjalizujący się w pracy diagnostycznej, terapeutycznej oraz pracujący jako mediator i biegły sądowy dzieli się ze studentami swoim doświadczeniem zawodowym, prowadząc autorskie zajęcia z zakresu "Diagnoza rodziny jako przedmiot ekspertyzy psychologicznej", "Diagnoza osobowości", "Diagnoza z wykorzystaniem metod projekcyjnych", "Psychologiczne wyznaczniki poczucia sensu życia". Od roku 2005 dr Magdalena Błażek pełni funkcję kierownika Rodzinnego Ośrodka Diagnostyczno-Konsultacyjnego w Sopocie, który jest największą i najstarszą tego typu placówką w Polsce, dzięki czemu studenci psychologii mogą realizować studenckie praktyki w tej placówce. Umiejętność przekazywania wiedzy znajduje duże uznanie i odzwierciedla się również w bardzo wysokich ocenach studentów, którzy od lat przyznają jej najwyższe oceny za jakość prowadzonych zajęć i sposób przekazywania wiedzy. Dr Magdalena Błażek kilkakrotnie została uznana przez studentów najlepszym dydaktykiem roku, dla przykładu w roku akademickim 2003/2004 zajęła I miejsce w dwóch kategoriach: ćwiczenia i wykłady, zaś w roku 2005/2006 - II miejsce w kategorii: wykłady.

Ponadto w ogólnowydziałowej ocenie prowadzonej wśród studentów przez władze dziekańskie Wydziału Nauk Społecznych - uzyskała tytuł najlepszego wykładowcy WNS

w roku 2004. W latach 2002-2005 należała do Rady Wydziału Nauk Społecznych. W tym samym czasie aktywnie uczestniczyła w pracach nad przygotowaniem suplementu do dyplomu oraz opracowaniem obowiązujących standardów nauczania i oceniania w Senackiej Komisji ds. Kształcenia”.

W okresie pracy w Instytucie Psychologii współpracowałam z kołami studenckimi występując na zaproszenie studentów w organizowanych przez nich konferencjach lub prowadząc warsztaty. W ramach Collegium Invisible w Warszawie jako członek korespondent opiekowałam się w latach 2000-2002 Studentką Adą Szyłko nadzorując realizację Jej projektu badawczego.

Przez wiele lat, w szczególności w okresie pełnienia funkcji kierownika Rodzinnego Ośrodka Diagnostyczno – Konsultacyjnego w Gdańsku (w latach 1991-2011 z siedzibą w Sopocie), byłam opiekunem merytorycznym praktyk studenckich. W okresie mojej pracy sprawowałam opiekę nad kilkuset studentami (rocznie średnio około 40 - 50 praktyk studenckich) służąc im pomocą oraz udzielając wsparcia związanego z opiniowaniem sądowo – psychologicznym w sprawach rodzinnych i nieletnich. Doświadczenie diagnostyczne, którym dzieliłam się ze studentami przyczyniło się do rozbudzenia zainteresowań praca psychologa – diagnosty u wielu osób, które w konsekwencji wybrały tę ścieżkę rozwoju.

W latach 2003-2010 byłam również wykładowcą Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej Wydział Zamiejscowy w Sopocie (obecnie Uniwersytet SWPS), gdzie prowadziłam zajęcia z Diagnostyki rodziny (wykład), Psychologii osobowości (ćwiczenia), Diagnostyki psychologicznej człowieka dorosłego (ćwiczenia) oraz seminarium magisterskie opiekując się jako promotor pracami ponad 50 studentów.

W ramach pracy dydaktycznej od roku 2008 współpracuję z Gdańskim Uniwersytetem Medycznym w Gdańsku prowadząc wykłady na studiach podyplomowych z Psychologii Klinicznej (Diagnoza sądowo-psychologiczna rodziny) oraz Arteterapii (Psychologia osobowości). Zajęcia te są wysoko oceniane przez słuchaczy.

W roku 2016 zostałam promotorem pomocniczym pracy doktorskiej przygotowywanej przez mgr Martę Ruszkiewicz pt. *Rola radzenia sobie ze stresem, prężności psychicznej oraz nadziei podstawowej w kształtowaniu jakości życia osób z chorobami układu krążenia* (Doktorantka była moją Magistrantką w Uniwersytecie Humanistycznospołecznym SWPS w Sopocie, obrona doktoratu przewidziana jest na czerwiec 2018 roku) pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Marioli Bidzan, a w roku 2017 promotorem pomocniczym pracy przygotowywanej pod kierunkiem prof. UG dr hab. Franciszka Makurata przez mgr Piotra

Dąbrowskiego pt. *Psychologiczne uwarunkowania radzenia sobie ze stresem osób uprawiających sport wyczynowo i rekreacyjnie.*

8. Dorobek organizacyjny

W okresie mojej pracy w Uniwersytecie Gdańskim uczestniczyłam w pracach związanych z organizacją wielu konferencji naukowych o ogólnokrajowym i międzynarodowym charakterze. Część z nich ma lub miało charakter cykliczny, jak *Kobieta w kulturze*, *Psychologia w służbie rodziny*, *Konferencje psychoterapeutyczne* organizowane wspólnie z Polskim Instytutem ISTDP SENTIO. Do najważniejszych należy konferencja, która odbyła się w 2011 roku na Uniwersytecie Gdańskim, a jej organizacja poprzedzona była konkursem, który odbył się w lipcu 2010 roku w Izraelu i który wspólnie z prof. Marią Kaźmierczak wygrałyśmy prezentując projekt przed komisją. Była to *International Mini-Conference on Personal Relationships*, a jej tematem przewodnim był *Rozwój, trwałość i rozpad relacji (Relationships development, maintenance, and dissolution)*. Kilkakrotnie uczestniczyłam w pracach komisji rekrutacyjnej w Instytucie Psychologii, a w roku 2002 byłam jej przewodniczącą.

Jestem członkiem rad redakcyjnych czasopism: *Current Issues in Personality Psychology*, *Probacja* oraz *Studia Humanistica Gedanensia*.

W latach 2002-2010 byłam członkiem Rady Instytutu Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego oraz w tym samym okresie członkiem Rady Wydziału Nauk Społecznych UG.

W okresie pracy otrzymałam także odznaczenia: Srebrny Krzyż Zasługi, Medal Komisji Edukacji Narodowej, Srebrny Medal za długoletnią Służbę, Nagrodę II stopnia Ministra Sprawiedliwości.

W roku 2017 zostałam pełnomocnikiem Rektora Uniwersytetu Gdańskiego ds. przeciwdziałania mobbingowi i w ramach tej funkcji prowadzę postępowania mające służyć polubownemu rozwiązywaniu sporów pracowniczych na UG.

Gdańsk, dnia 30 maja 2018

.....
Magdalena Błażek
Magdalena Błażek